

Rytų Europos
studijų centras
Est. 2006

Demokratijos tvarumo barometras 2023

Mažvydas Jastramskis – politikos mokslų daktaras, VU TSPMI docentas. Savo moksliniuose tyrimuose nagrinėja rinkėjų elgesį, politines institucijas ir demokratijos problemas.

Santrauka

Tyrime antrą kartą pristatomas Demokratijos tvarumo barometras – indeksas, sudarytas iš keturių tarpinių indeksų. Jais matuojamos skirtingos demokratijos vertinimo visuomenėje dimensijos: liberaliosios demokratijos elementų suvokimas, parama aktyviam demokratijos gynimui protestuose, pasitenkinimas demokratijos veikimu Lietuvoje (atstovavimu ir teisėmis) ir pasitikėjimas Lietuvos valstybės institucijomis.

2023 m. Demokratijos tvarumo indekso vertė yra 55,8. Ji truputį padidėjo, palyginti su 2022 m. verte (53,5), tačiau tai nėra statistiškai reikšmingas pokytis, o dalį padidėjimo lėmė nauji pasitenkinimo demokratija matavimo aspektai: pamatėme, kad gyventojai demokratinėmis teisėmis yra patenkinti santykinai daugiau nei atstovavimu. Patvirtiname pirmojo tyrimo išvadas: Lietuvoje demokratijos tvarumas sociologiniu lygmeniu yra didesnis negu teoriškai vidutinis. Indekso vertę vėl mažina nepasitikėjimas politinėmis institucijomis ir daugeliui gyventojų būdingas nepasitenkinimas tuo, kaip demokratija Lietuvoje veikia praktiškai, ypač institucijų atliepumas visuomenei.

Tyrime apskaičiuotas ir Atsparumo Rytų propagandai indeksas, sudarytas iš trijų tarpinių indeksų, kuriais matuojamas Rusijos grėsmių suvokimas, atsparumas ekonominiams ir atsparumas politiniams autoritarinių Rusijos ir Kinijos režimų propagandos naratyvams. Šio indekso vidutinė vertė šiais metais yra 59,5 (2022 m. buvo 58,8). Tai patvirtina didesnį nei teoriškai vidutinį Lietuvos gyventojų atsparumą Rytų propagandai.

Rusijos grėsmių suvokimas išlieka gana aukšto lygio. O Lietuvos gyventojų atsparumas ekonominiams naratyvams, kuriais Rusijos ir Kinijos režimai propaguoja bendradarbiavimo su jais naudą, vis dar yra mažiausias. Kita vertus, antrą kartą atlikto eksperimento rezultatai rodo, kad apskritai lietuviai prioritetą teikia bendradarbiavimui su demokratinėmis valstybėmis. Iš socialinių rodiklių didžiausią įtaką atsparumui turi sovietmečio vertinimas: jeigu visi Lietuvos gyventojai sovietmetį vertintų neigiamai (palyginti su šiais laikais), visuomenės atsparumas Rytų propagandai būtų dar didesnis.

Ižanga

Praėjusiais metais pristatėme pirmąjį Demokratijos tvarumo barometrą. Šis tyrimas tapo pirmuoju žingsniu, siekiant Lietuvoje nuosekliai matuoti demokratines gyventojų nuostatas ir atsparumą autoritarinių Rytų valstybių propagandai. Atlikę reprezentatyvią gyventojų apklausą ir išanalizavę jos duomenis, sukūrėme du Demokratijos tvarumo barometro ramsčius – statistinius indeksus. Pirmuoju, **Demokratijos tvarumo indeksu**, matuojama sociologinė parama demokratijai: kaip lietuviai suvokia liberalią demokratiją, kaip yra pasirengę ją ginti, kiek yra patenkinti demokratijos veikimu Lietuvoje ir kiek pasitiki valstybės institucijomis. Antrasis, **Atsparumo Rytų propagandai indeksas**, apėmė tai, kaip gyventojai suvokia Rusijos grėsmę ir kiek linkę pritarti ekonominiams ir politiniams autoritarinių Rusijos ir Kinijos režimų naratyvams, naudojamiems jų propagandoje.

Pagrindinėse pirmojo tyrimo išvadose pažymėta, kad nors lietuviai gerai suvokia demokratiją ir yra gana aktyviai pasiryžę ją ginti, pasitikėjimas demokratija ir pasitenkinimas jos veikimu šlubuoja. Pastarieji du aspektai sumažino Demokratijos tvarumo indeksą, kurio vertė pagal šimto balų skalę (0 – visiškai sociologiškai silpna demokratija, 100 – idealiai tvari demokratija) 2022 m. buvo 53,5. Kalbant apie atsparumą Rytų propagandai, lietuviai gana adekvačiai suvokė Rusijos keliamas grėsmes ir buvo gana atsparūs politinei propagandai, tačiau pritarimas ekonominiams naratyvams buvo silpnoji vieta. Būtent šis aspektas mažino Atsparumo Rytų propagandai indeksą, kurio galutinė vertė pagal šimto balų skalę (0 – visiškai pritarimas propagandai, 100 – idealus atsparumas) buvo 58,8. Žinoma, norint tikslesnės šių apibendrintų indeksų interpretacijos, reikia žiūrėti į jų sudedamas dalis – tam tinka ir praėjusių metų ataskaita, ir šis, naujas tyrimas.

Demokratija toliau išgyvena sudėtingus laikus: dabar pasaulyje yra daugiau uždarų autoritarinių režimų negu liberalių demokratijų, o demokratijos lygis 2022 m. sugrįžo į 1986 m. (V-Dem 2023). Atitinkamai ypač svarbu nuolat stebėti gyventojų demokratines nuostatas ir atsparumą propagandai, sklindančiai iš tų valstybių, kurios eksportuoja autoritarizmą – visų pirma tai Rusija ir Kinija.

Šiais metais Demokratijos tvarumo barometro tyrimą tęsiame, atnaujinę duomenis ir papildydami naudojamus rodiklius. 2023 politiniai metai Lietuvoje buvo sąlyginai ramūs, nevyko didelių protestų bangų. Atitinkamai indeksai turėjo išlikti daugiau ar mažiau stabilūs. Taip ir nutiko: nefiksuojame reikšmingų pokyčių, nors kai kurių klausimų rodikliuose yra vienas kitas pasikeitimas. Šių metų tyrimo pagrindinė naujovė – pasitenkinimo demokratija matavimo papildymas klausimais, kuriais matuojama parama tam, kaip Lietuvoje veikia procedūriniai liberalios demokratijos elementai, politinės ir pilietinės teisės (ar rinkimai yra laisvi, ar konkuruoja partijos ir pan.). Tai šiek tiek padidina šios sudėtinės dalies indeksą ir galutinį Demokratijos tvarumo indeksą.

Tyrimo rezultatai pateikiami trimis dalimis. Pirmojoje analizuojamos Lietuvos gyventojų demokratinės nuostatos ir Demokratijos tvarumo indekso sudėtinės dalys. Antrojeje orientuojamasi į užsienio politikos nuostatas ir atsparumą Rytų propagandai: čia pristatomas Atsparumo Rytų propagandai indeksas. Indeksus taip pat palyginame pagal kelis esminius nepriklausomus kintamuosius: amžių, išsilavinimą, gyvenamąją vietą ir sovietmečio vertinimą. Pastarąjį kriterijų įtraukėme todėl, kad ši politinė takoskyra iki šiol struktūrizuoja gyventojų politines nuostatas (Ramonaitė ir kt. 2014; Ramonaitė 2020), o ankstesni tyrimai rodo glaudų ryšį su atsparumo propagandai lygmeniu (RESC 2017). Tai pasitvirtina ir mūsų tyrime – sovietmečio vertinimas geriausiai atskiria gyventojus pagal demokratines ir atsparumo propagandai nuostatas. Demokratijai palankiausi ir propagandai atspariausi yra tie žmonės, kuriems dabartiniai laikai aiškiai geresni nei sovietiniai.

Tyrimo naudojami duomenys iš reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos, kurią kompiuterizuotos telefoninės apklausos (CATI) metodu Rytų Europos studijų centro užsakymu 2023 m. rugsėjo 20 d. – spalio 9 d. atliko „Spinter tyrimai“. Apklausti 1017 respondentų nuo 18 iki 75 metų amžiaus. Tyrimo pristatytų indeksų sudėtinių dalių tarpusavio statistinis persidengimas buvo patikrintas faktorinės analizės būdu: visų tarpinių indeksų rodikliai sukrenta į vieną dimensiją. Vertinant indeksų vidurkių skirtumus pagal sociodemografinės savybes, naudoti t testo ir ANOVA statistinio reikšmingumo kriterijai.

I dalis.

Demokratijos tvarumo indeksas

1.1 Demokratijos suvokimas

Tai, kiek gyventojai skirtingus demokratijos elementus supranta kaip būtinus, tyrime atskleidžia Demokratijos suvokimo indeksas. Respondentams buvo pateiktas teiginys ir paprašyta: „Mes galime pageidauti daugelio dalykų, tačiau ne visi jie yra būtini demokratijos bruožai. Prašom pasakyti apie kiekvieną iš išvardintų dalykų, kiek jis yra būtinas demokratijos bruožas.“ Respondentai pagal skalę nuo 1 (visiškai nebūtinas demokratijos bruožas) iki 10 (būtinas demokratijos bruožas) įvertino įvairius liberalios demokratijos institutų (politinės ir pilietinės teisės), atstovavimo ir valdžios atskaitomybės, socialinio teisingumo ir tiesioginės demokratijos elementus. 1.1 lentelėje pateikiami atsakymų vidurkiai ir procentai, kiek respondentų elementą pažymėjo kaip būtiną demokratijos bruožą (skalėje variantas „10“).

Kaip ir 2022 m. tyrime, kaip būtinausius demokratijos bruožus Lietuvos gyventojai vertina politines ir pilietines teises: įsitikinimų ir žodžio laisvę, laisvus rinkimus, moterų ir vyrų teises. Jų vidurkiai yra tarp 8,6 ir 8,8, o kaip būtinus bruožus šiuos elementus pasirinko apie 55–59 proc. respondentų. Nedaug atsilieka teismų nešališkumo vertinimas (vidurkis 8,5). Tarp liberalios demokratijos institutų kaip mažiausiai būtinos (38,8 proc.) suvokiamos tautinių mažumų teisės, bet šio aspekto vidurkis irgi gana didelis (8). Įdomu tai, kad, palyginti su praėjusių metų tyrimu, reikšmingai padidėjo dviejų arba daugiau partijų konkurencijos suvokimas: vidurkis išaugo nuo 7,9 iki 8,3, o apklaustųjų, nurodžiusių šią savybę kaip būtiną, dalis – nuo 35 net iki 50 proc. Tai galima sieti su tuo, kad nauja apklausa atlikta artėjant rinkimų metams ir matant didėjančią partijų konkurenciją viešojoje erdvėje. Galvojant apie pasirinkimą prezidento, Europos parlamento ir Seimo rinkimuose, partijų konkurencija tampa vis aktualesnė. Kita apklausa parodys, kiek šis pokytis yra tvarus.

Šiais metais demokratijos suvokimo klausimus papildėme trimis naujais – apie tai, kiek demokratijai yra svarbi valdžios atskaitomybė ir piliečių įsitraukimas. Juos respondentai irgi laikė pakankamai svarbiais: vidurkiai – tarp 8,2 ir 8,4, o procentas nurodančiųjų kaip būtinus elementus svyruoja nuo 44 iki 48. Panaši svarba priskiriama ir tiesioginei demokratijai – teiginiui, kad svarbiausi klausimai sprendžiami referendumais.

1.1 lentelė. Lietuvos gyventojų demokratijos suvokimas

Elementas	Vidurkis	Proc. pasirinkusiųjų „būtinas demokratijos bruožas“
<i>Liberali demokratija</i>		
Žmonės išrenka savo atstovus laisvuose rinkimuose	8,8	59,8
Piliečiai turi teisę viešai ir atvirai reikšti savo įsitikinimus, mintis, įskaitant ir kritiką valdžiai	8,7	58,6
Moterys turi tas pačias teises kaip vyrai	8,6	55,6
Teismai veikia nešališkai ir politikai į tai nesikiša	8,5	52,7
Valstybėje vyrauja teisės viršenybė	8,3	47,5
Rinkimuose konkuruoja dvi ar daugiau politinių partijų	8,3	50
Tautinių mažumų teisės yra užtikrinamos	8,0	38,8
<i>Demokratinės valdžios atskaitomybė</i>		
Valdžia savo sprendimuose atsižvelgia į gyventojų nuomonę	8,4	46,9
Piliečiai gali įsitraukti į valdžios sprendimų priėmimą ir juos paveikti	8,2	43,9

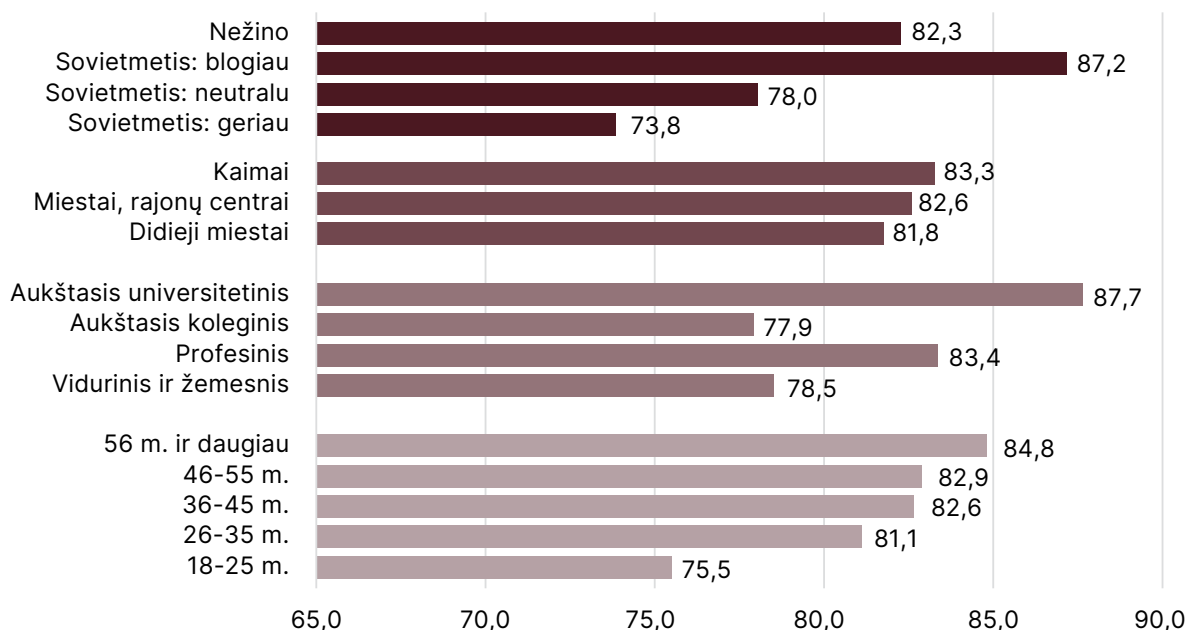
Elementas	Vidurkis	Proc. pasirinkusiųjų „būtinai demokratijos bruožas“
Vyriausybė pagrindžia savo politiką visuomenei	8,4	47,9
<i>Socialinis teisingumas</i>		
Žmonės gauna valstybės paramą nedarbo ar ligos atveju	8,4	50
Vyriausybė apmokestina turtinguosius ir remia nepasiturinčiuosius	7,0	24,4
Valstybė užtikrina žmonėms lygias pajamas	6,8	22,7
<i>Tiesioginė demokratija</i>		
Svarbiausi politiniai klausimai yra sprendžiami referendumu	8,3	44,7

Kaip ir praėjusiais metais, pritarimo vienam iš socialinio teisingumo elementų – valstybės paramos nedarbo ar ligos atveju – rodikliai yra panašūs į liberalios demokratijos institutų vertinimus. Atsakymų vidurkis čia yra 8,4, o 50 proc. respondentų nurodo tai kaip būtiną demokratijos bruožą. Kiti du socialinio teisingumo elementai – turto perskirstymas (vidurkis 7) ir lygių pajamų garantija (vidurkis 6,8) – tarp visų elementų laikomi mažiausiai būtinais ir reikšmingai atsilieka.

Kaip ir praėjusiais metais, pagal atsakymus į klausimus apie liberaliosios demokratijos institutų būtinumą (pirmi septyni elementai 1.1 lentelėje) kiekvienam respondentui atskirai apskaičiavome Liberaliosios demokratijos suvokimo indeksą, kurio reikšmės yra nuo 0 (visi liberaliosios demokratijos elementai laikomi visiškai nebūtinais demokratijai) iki 100 (visi liberaliosios demokratijos elementai laikomi būtinais). Iš respondentų atskirų įverčių išvestas indekso vidurkis yra 82,9, o tai rodo gan aukštą demokratijos suvokimo lygį, beje, beveik identišką 2022 m. indeksui (82,5). Siekdami kuo geriau įvertinti demo-

kratijos suvokimą ir atsižvelgdami į pirmojo tyrimo komentarus (esame dėkingi VU TSPMI profesorei Ainei Ramonaitei už šį ir kitus patarimus), prie pirmų septynių elementų, kuriais matuojamos politinės ir pilietinės teisės, pridėjome ir tris valdžios atskaitomybės, atstovavimo kriterijus. Indekso vertė beveik nesikeičia – ji yra 82,5, visai identiška praėjusių metų siauresniam indeksui. Toliau Demokratijos tvarumo barometre naudosisime šį variantą.

Papildomai patikrinome Liberaliosios demokratijos suvokimo indekso skirtumus pagal keturis socialinius ir demografinius rodiklius (1.1 pav.). Statistiškai reikšmingų skirtumų pagal gyvenamąją vietą nėra. Amžiaus grupėse išsiskiria 18–25 m. respondentai, kurių demokratijos suvokimas yra santykinai žemesnis (75,5). Pagal išsilavinimą išsiskiria aukščiausią demokratijos suvokimą (87,7) turintys žmonės, kurių išsilavinimas yra aukštasis universitetinis. Galop stipriausiai veikia sovietmetis: teigiamai (73,8) ir neigiamai (87,2) vertinančiųjų šį laikotarpį indeksas skiriasi apie 13 balų.

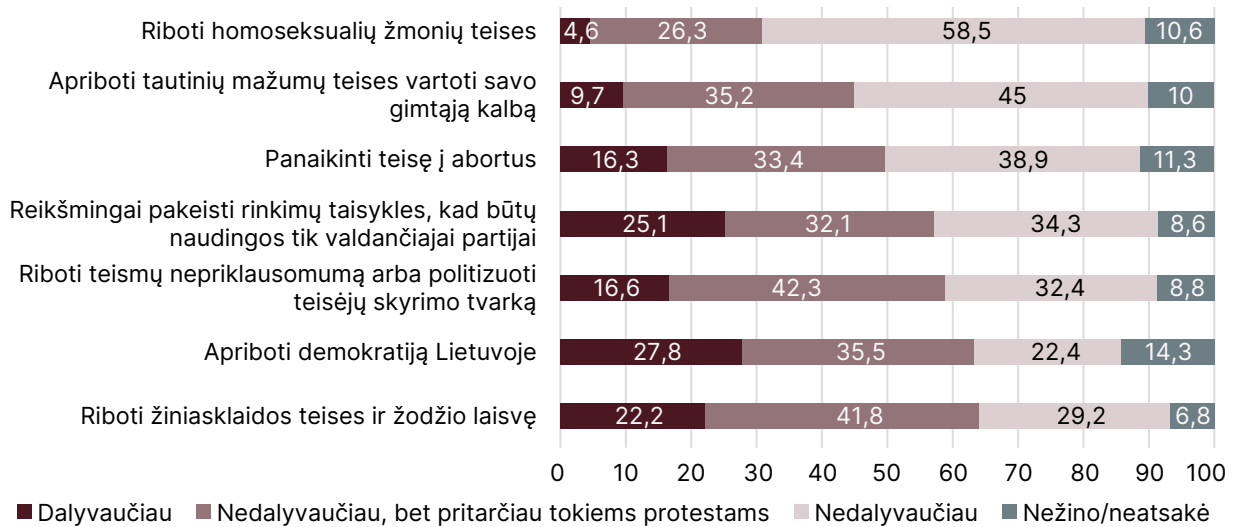

1.1 pav. Liberaliosios demokratijos suvokimo indekso vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą, amžių ir sovietmečio vertinimą

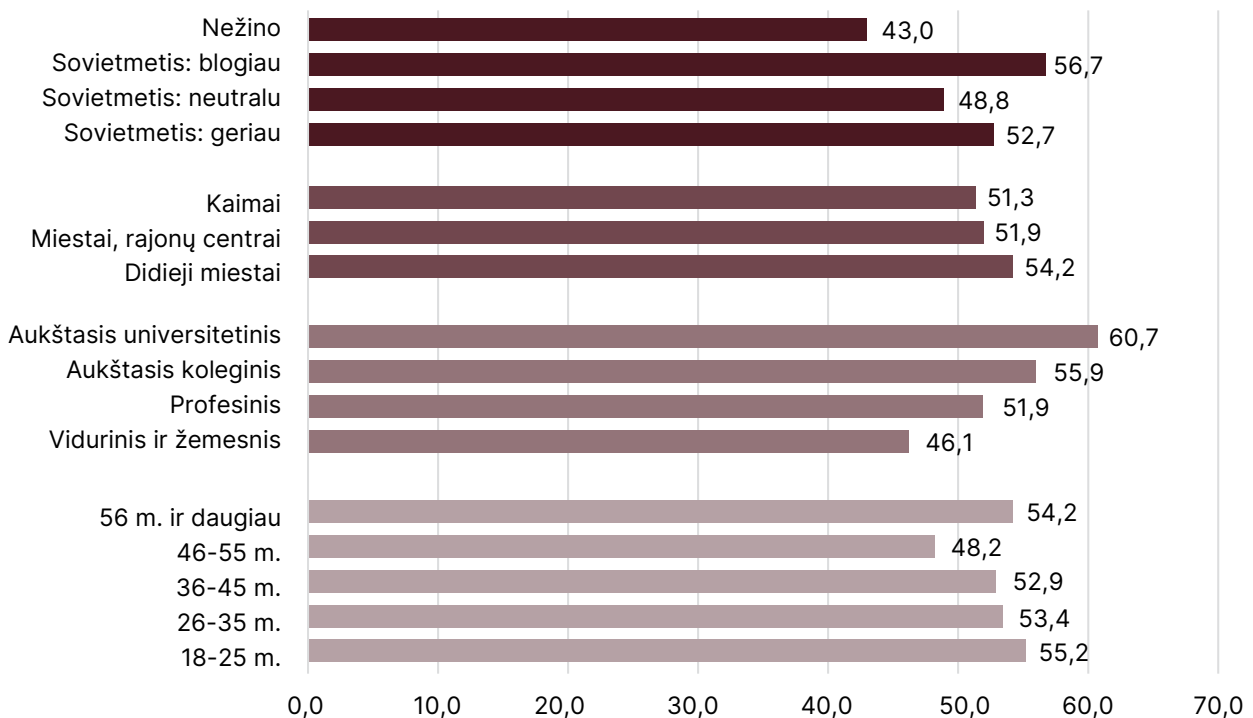
1.2 Parama aktyviam demokratijos gynimui

Parama aktyviam demokratijos gynimui tyrime matuota klausimu „Ar Jūs dalyvautumėte protestuose ar kitaip aktyviai reikštumėte nepritarimą, jei manytumėte, kad politikai...“, išvardijant respondentams kelias skirtingas situacijas, kurių pirmoji yra bendra („siekiama apriboti demokratiją Lietuvoje“), o kitos apima konkrečias demokratines laisves ir teises. Siekiant atskirti tuos, kurie nedalyvautų protestuose, nuo tų, kurie nedalyvautų, tačiau remtų protestus, šios kategorijos atsakymuose išskirtos atskirai.

1.2 lentelėje pateiktas gyventojų atsakymų pasiskirstymas procentais. Galima pastebėti, kad atsakymai į šį klausimą rodo gana didelį nežinojimo lygį – tokį atsakymą rinkosi nuo 6,8 proc. (riboti žiniasklaidos teises ir žodžio laisvę) iki 14,3 proc. (apriboti demokratiją) respondentų. Bendrai atsakymų pasiskirstymas yra labai panašus į praėjusių metų tyrimą. Kaip ir 2022 m., matome, kad aktyviai į protestus įsitrauktų mažuma Lietuvos gyventojų. Didžiausias procentas atsakė, kad eitų protestuoti, klausiant dėl pagrindinio aspekto: jeigu politikai siektų apriboti demokratiją Lietuvoje (27,8 proc.). Mažiausiai žmonių būtų linkę eiti protestuoti dėl homoseksualių žmonių teisių ribojimų (apie 4,6 proc.). Kita vertus,

1.2 pav. Lietuvos gyventojų parama aktyviam demokratijos gynimui, proc.

1.3 pav. Paramos demokratijos gynimui indekso vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą, amžių ir sovietmečio vertinimą

kai prie linkusiųjų dalyvauti pridedame pritariančiuosius tokiems protestams, yra penki demokratijos elementai, kurių aktyvų gynimą remtų apie pusę ir daugiau gyventojų: jeigu būtų bandoma riboti žiniasklaidos teises ir žodžio laisvę (64 proc.), apriboti demokratiją (63 proc.), riboti teismų nepriklausomybę (58,9 proc.), reikšmingai pakeisti rinkimų taisykles valdančiosios partijos naudai (57,2 proc.) ir panaikinti teisę į abortus (49,7 proc.).

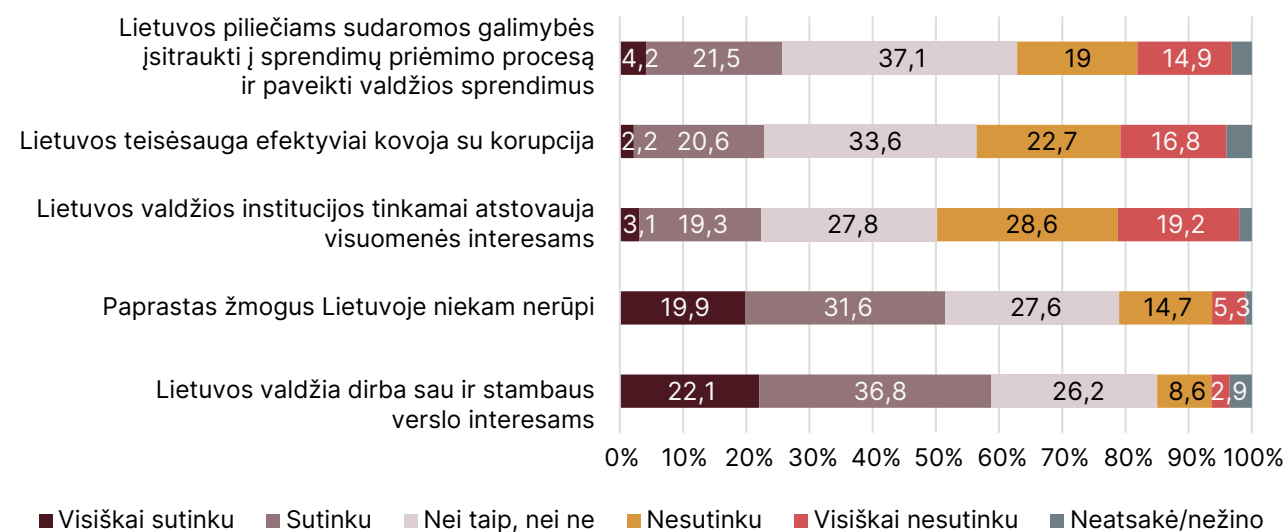
Pagal atsakymus į šiuos klausimus apskaičiavome Paramos demokratijos gynimui indeksą, kurio reikšmės yra nuo 0 (nedalyvautų ir nepritarusių vienam iš septynių protestų) iki 100 (dalyvautų arba pritarusių visiems protestams). Iš respondentų atskirų įverčių išvestas **indekso vidurkis yra 52,7**, o tai atitiktų vidutinį polinkį protestuose ginti demokratinius institutus ir protestams pritari. Šio indekso vertė yra beveik identiška tai, kuri buvo fiksuota praėjusių metų tyrime (52,1).

1.3 pav. šio indekso vidurkiai pateikti pagal respondentų socialines savybes. Vėl išsiskiria aukštojo universitetinio išsilavinimo grupė (vidurkis 60,7). Panašiai kaip ir praėjusių metų tyrime, ji yra linkusi protestus dėl demokratijos remti apie 14 indekso balų daugiau negu žmonės, kurių išsilavinimas yra vidurinis (46,1). Sovietmečio vertinimas šį indeksą diferencijuoja mažiau negu liberalios demokratijos suvokimą, tačiau jį vertinantieji blogiau irgi turi aukščiausią vertę (56,7). Gyvenamoji vieta ir amžius reikšmingai nekeičia indekso verčių.

1.3 Pasitenkinimas demokratija Lietuvoje

Standartiškai apklausose klausama, kiek apskritai respondentas yra patenkintas tuo, kaip demokratija veikia jo šalyje. Atsakymai pasiskirstė taip: 5,2 proc. labai patenkinti, 46,1 proc. patenkinti, 29,9 proc. nepatenkinti, 13,3 proc. visiškai nepatenkinti, neatsakė / nežino 5,5 proc. Taigi greičiau patenkintų demokratija respondentų (51,3 proc. atsakymų) yra daugiau nei greičiau nepatenkintų (43,2 proc.). Šie skaičiai statistiškai reikšmingai nesiskiria nuo praėjusių metų apklausos.

Klausiant konkrečiau apie tai, kaip veikia ir kiek yra atliepiamos visuomenei demokratinės institucijos, atsakymai rodo gerokai mažesnį pasitenkinimą. Šiame tyrime klausimus apie demokratijos veikimą išskirtėme į dvi dalis. Pirmoji, kurią kartojame iš praėjusio tyrimo, daugiau apima klausimus apie substantyvų demokratijos dimensiją: valdžios atskaitomybę ir atliepumą žmonėms (1.4a pav.). Antrąją, naują klausimų dalimi matuojamas požiūris į tai, kaip žmonės vertina liberalios demokratijos procedūras ir politinių teisių veikimą (1.4b pav.).

1.4a pav. Lietuvos gyventojų pasitenkinimas demokratinėmis institucijomis atliepumu visuomenei, proc.

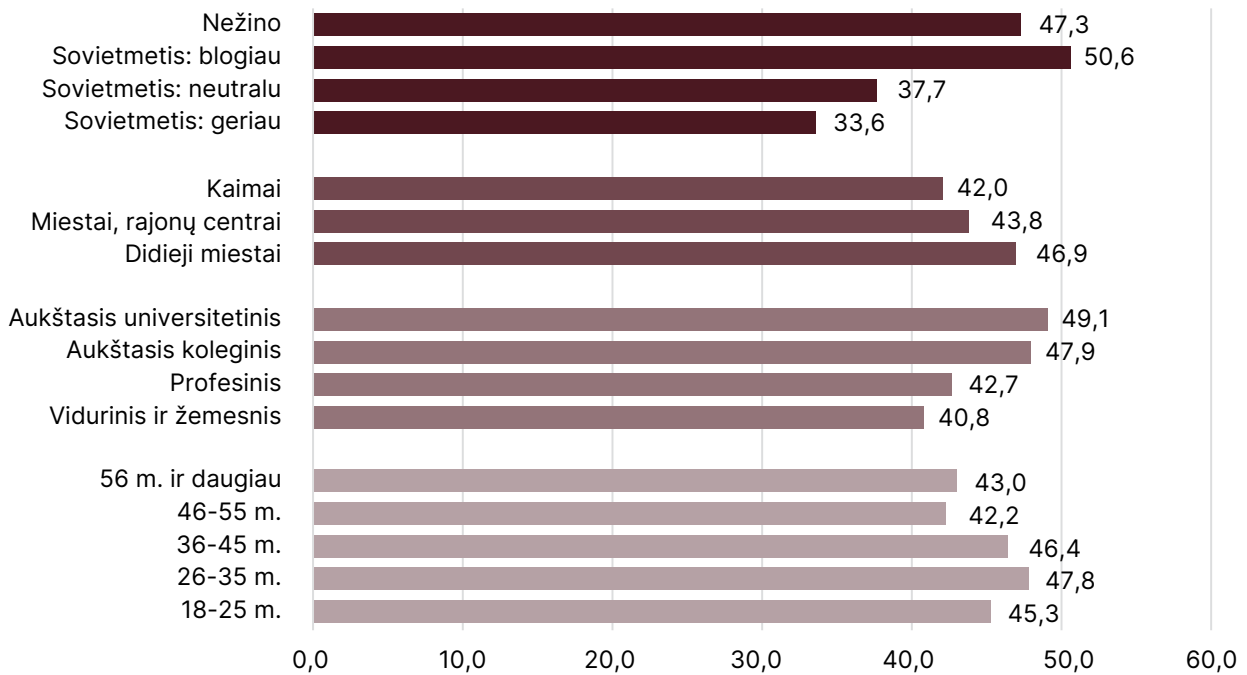
1.4b pav. Lietuvos gyventojų pasitenkinimas liberalios demokratijos procedūromis (politinėmis ir pilietinėmis teisėmis), proc.

Kaip ir 2022 m. tyrime, matome, kad demokratiškos institucijų atliepumu yra patenkinta respondentų mažuma. Ties pirmais trimis teiginiais 1.4a paveiksle pasitenkinimą demokratiją žymi sutikimas, o ties paskutiniais dviem – nesutikimas. Palyginti su 2022 m., padaugėjo atsakymų (sudedant „visiškai sutinku“ ir „sutinku“), kad Lietuvos valdžios institucijos tinkamai atstovauja visuomenės interesams (+ 5,9 proc. punkto) ir kad Lietuvos piliečiams sudaromos galimybės įsitraukti į sprendimų priėmimo procesą ir paveikti valdžios sprendimus (+ 7,6 proc.). Vis dėlto ir pagal pastarąjį kriterijų, kuris rodo santykinai didžiausią pasitenkinimą, tokių žmonių vis dar yra vos 25,7 proc. Be to, vos 11,5 proc. nesutinka, kad Lietuvos valdžia dirba sau ir stambaus verslo interesams (o sutinka net apie 58,9 proc.). Taigi, teigiami pokyčiai nesudaro visuminio reikšmingo poslinkio ir gali būti atsitiktiniai: visais klausimais patenkintų institucijų atliepumu visuomenei gyventojų yra aiški mažuma. Gana dažnas yra atsakymo „nei taip, nei ne“ pasirinkimas (tarp 26,2 ir 37,1 proc.).

Praėjusiame tyrime atsakymus į šiuos penkis klausimus ir apibendrintą klausimą apie pasitenkinimą demokratijos veikimu Lietuvoje sudėjome į **Pasitenkinimo demokratija indeksą**. Jo reikšmės yra nuo 0 (gyventojas visiškai nepatenkintas demokratija visais aspektais) iki 100 (visiškai patenkintas visais aspektais). **Šio indekso vidurkis yra 38,7**, tai rodo nedidelį padidėjimą nuo ankstesnio vidurkio (37) – tačiau nepakankamą, kad fiksuotume statistiškai reikšmingą pasitenkinimo padidėjimą.

Papildomai į šį tyrimą įtraukėme klausimų, kuriais matuojama tai, kiek gyventojai yra patenkinti liberalios demokratijos politinėmis ir pilietinėmis teisėmis. Respondentų klausta, kiek jie sutinka su šiais teiginiais: Lietuvos valstybėje visi piliečiai yra lygūs prieš įstatymą; rinkimai Lietuvoje yra laisvi ir sąžiningi; Lietuvoje piliečiai turi teisę viešai ir atvirai reikšti savo įsitikinimus, mintis, įskaitant ir kritiką valdžiai; Lietuvoje vyksta reali ir demokratiška partijų konkurencija. Teoriškai šie aspektai geriau atspindi 1.1 lentelės pirmoje dalyje pateiktus liberalios demokratijos institutus.

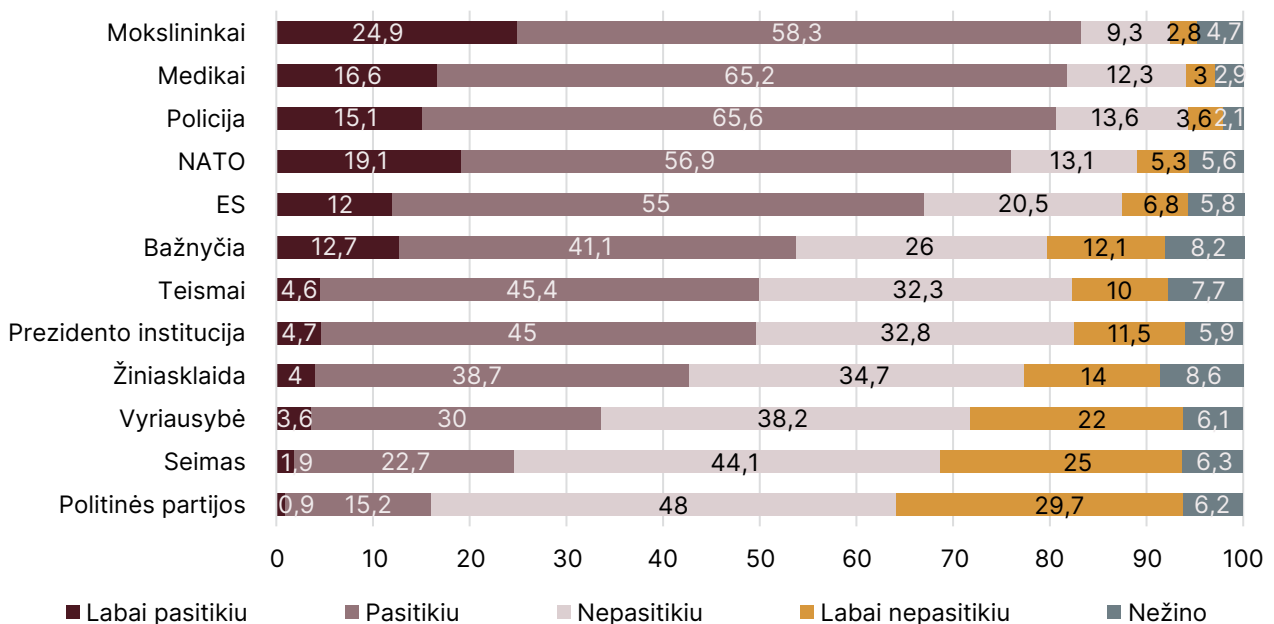
Atsakymų į šiuos klausimus pasiskirstymas pateiktas 1.4b lentelėje. Pasitenkinimas politinėmis teisėmis yra didesnis nei institucijų atliepumu visuomenei: pagal tris iš keturių klausimų (išskyrus lygybę prieš įstatymą) patenkintų respondentų („visiškai sutinku“ ir „sutinku“) yra daugiau nei nepatenkintų. Didžiausias pasitenkinimas yra dėl žodžio ir įsitikinimų laisvės (48,8 proc.) ir laisvų rinkimų (51 proc.). Vis dėlto tik apie 37 proc. respondentų mano, kad Lietuvoje visi piliečiai yra lygūs prieš įstatymą, o tam prieštaraujančių yra apie 39,5 proc. Jeigu papildome Pasitenkinimo demokratija indeksą (jį vadinsime nauja versija) šiais keturiais klausimais, vertė padidėja iki 44,5 – taigi, vis tiek nesiekia teoriškai vidutinio pasitenkinimo (tai būtų vertė 50) demokratija Lietuvoje.

1.5 pav. Pasitenkinimo demokratija Lietuvoje indekso (nauja versija) vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą, amžių ir sovietmečio vertinimą

Atnaujinto indekso (apimančio 1.4a ir 1.4b pav. klausimus) skirtumus palyginome tarp socialinių kategorijų (1.5 pav.). Amžius įtakos nedaro. Didmiesčių gyventojai ir turintys aukštąjį išsilavinimą asmenys yra labiau patenkinti demokratija. O didžiausi skirtumai išryškėja pagal sovietmečio vertinimą. Atotrūkis tarp vertinančių jį teigiamai iš vienos pusės (50,6) ir neutraliai (37,7) arba teigiamai (33,6) gerokai virši-

ja gyvenamosios vietos ir išsilavinimo įtaką. Panašu, kad pasitenkinimas demokratija yra stipriai susijęs su tuo, ar Lietuvoje gyvenantis žmogus save laiko posovietinės transformacijos laimėtoju. Nežinančiųjų, kaip vertinti sovietmetį, pasitenkinimas irgi santykinai didesnis (47,3) – tai galima sieti su tuo, kad į šią kategoriją daugiausia patenka jauni žmonės, negyvenę sovietinėje santvarkoje.

1.6 pav. Lietuvos gyventojų pasitikėjimas institucijomis, proc.

1.4 Pasitikėjimas Lietuvos valdžios institucijomis

Svarbu įvertinti ir specifinę paramą konkrečioms valdžios institucijoms. Tyrime naudojome standartinį politinių ir teisėsaugos institucijų sąrašą. Taip pat klausėme, kaip Lietuvos gyventojai pasitiki žiniasklaida, tarptautinėmis institucijomis (ES ir NATO), Bažnyčia, medikais, mokslininkais. Respondentų atsakymai procentais pateikti 1.6 pav.

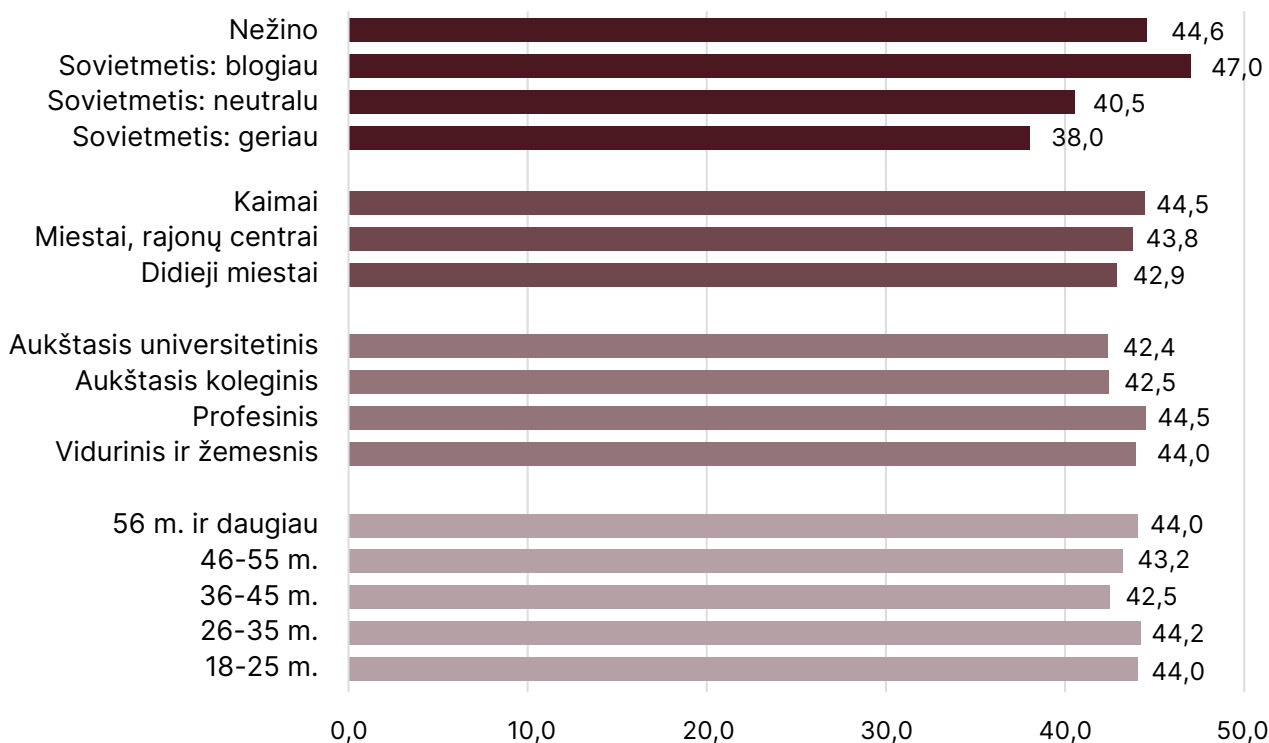
Iš valstybės institucijų, kaip ir 2022 m., žmonės vis dar labiausiai pasitiki policija. Vėl fiksuojamas gana didelis pasitikėjimas NATO ir ES. Kalbant apie politines vidaus institucijas, bendra situacija (palyginti su 2022 m.) irgi stabili. Pirma, yra daugiau pasitikinčiųjų (49,7 proc.) nei nepasitikinčiųjų (44,2 proc.) Prezidento institucija. Antra, pasitikėjimas kitomis politinėmis institucijomis gerokai mažesnis (nuo 16,1 proc. pasitikinčiųjų partijomis iki 33,6 proc. pasitikinčiųjų Vyriausybe) nei nepasitikėjimas (nuo 60,2 proc. nepasitikinčiųjų Vyriausybe iki 77,9 proc. nepasitikinčiųjų politinėmis partijomis).

Palyginti su 2022 m., apie 7,1 proc. punkto išaugo pasitikėjimas teismais – šioje apklausoje pasitikinčiųjų skaičius (apie 50 proc.) yra didesnis negu nepasitikinčiųjų (42,3 proc.). Sunku pasakyti, ar tai reikšmingas, ar atsitiktinis pokytis. Kita vertus,

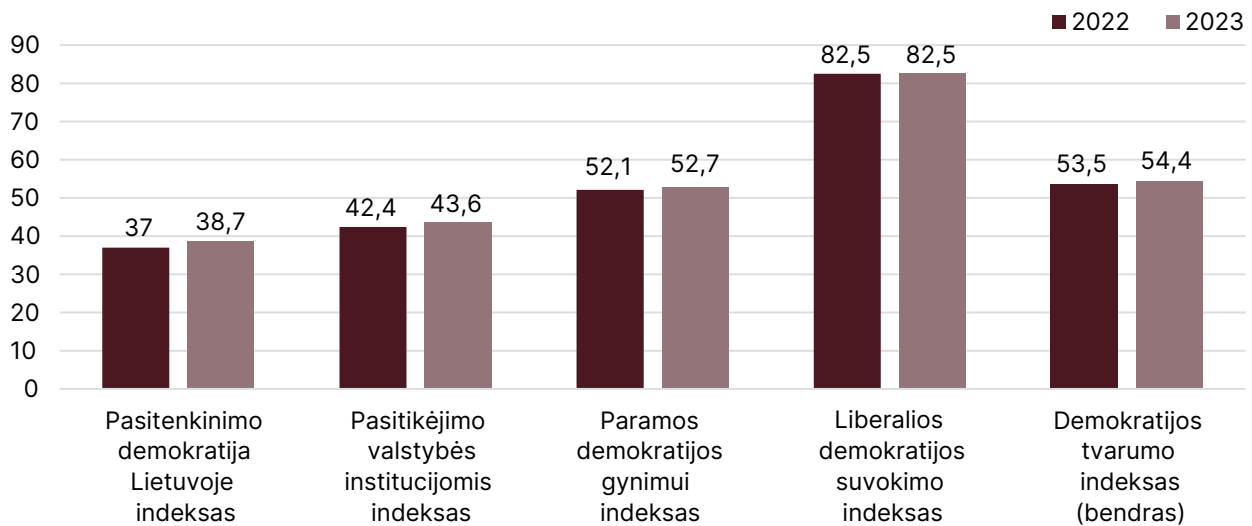
kaip ir praėjusioje apklausoje, žiniasklaidos vertinimai yra balansuoti su polinkiu į neigiamą pusę: apie 42,7 proc. pasitiki ir apie 48,7 proc. nepasitiki.

Iš septynių rodiklių, apimančių vidaus politines institucijas (Seimas, Vyriausybė, partijos ir Prezidento institucija), teisėsaugos institucijas (policija ir teismai) ir žiniasklaidą, sudarėme **Pasitikėjimo valstybės institucijomis indeksą**, kurio reikšmės yra nuo 0 (labai nepasitikima visomis institucijomis) iki 100 (labai pasitikima visomis institucijomis). **Šio indekso vidurkis yra 43,6:** tai rodo mažesnį nei vidutinį (teoriškai) pasitikėjimą, kaip ir 2022 m. (tada indeksas buvo lygus 42,1; reikšmingo pokyčio nėra). 1.7 pav. pateikti šio indekso vidurkių skirtumai pagal socialines respondentų savybes. Kaip ir 2022 m. tyrime, gyvenamoji vieta, išsilavinimas ir amžius reikšmingai pasitikėjimo nediferenciuoja. Tačiau vėl matome sovietmečio įtaką: blogiau jį vertinantys respondentai valstybės institucijomis pasitiki labiau (indekso vidurkis 47) negu vertinantys geriau (38) ar neutraliai (40,5).

Keturiais šioje tyrimo dalyje aptariamais indeksais matuojamos skirtingos demokratijos tvarumo dimensijos: liberalios demokratijos elementų suvokimas, parama aktyviam demokratijos gynimui, pasitenkinimas demokratijos veikimu Lietuvoje ir pasitikėjimas Lietuvos valstybės institucijomis. Šių indeksų vidutinės vertės, nustatytos per apklausą, pateiktos 1.8 paveiksle palyginant su 2022 m.

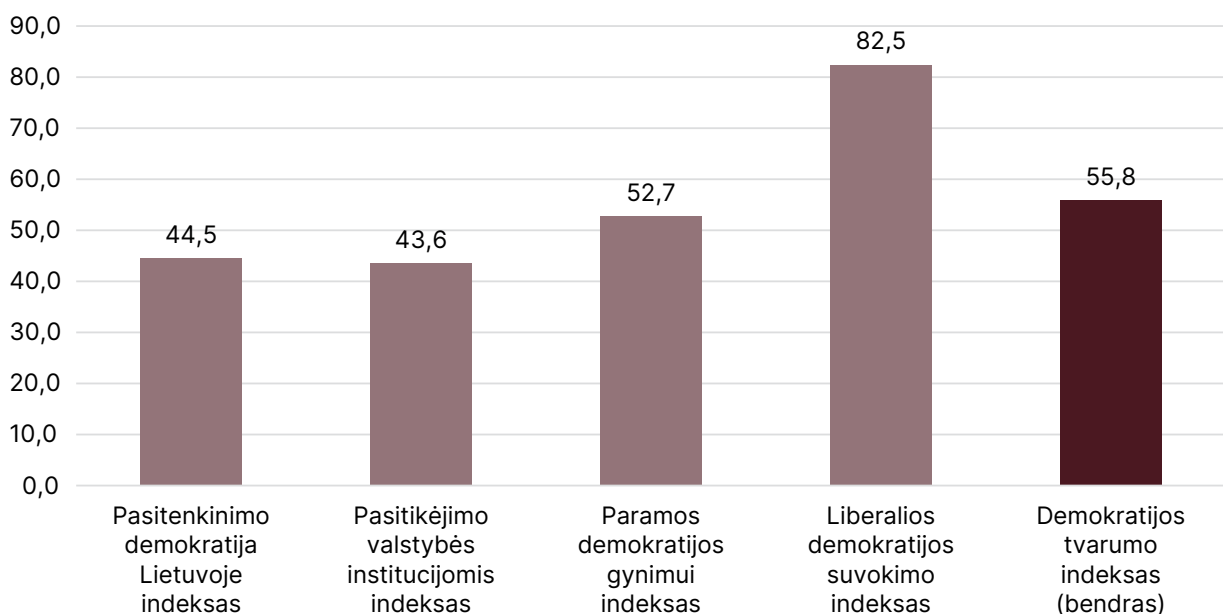
1.7 pav. Pasitikėjimo valstybės institucijomis Lietuvoje indekso vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą, amžių ir sovietmečio vertinimą

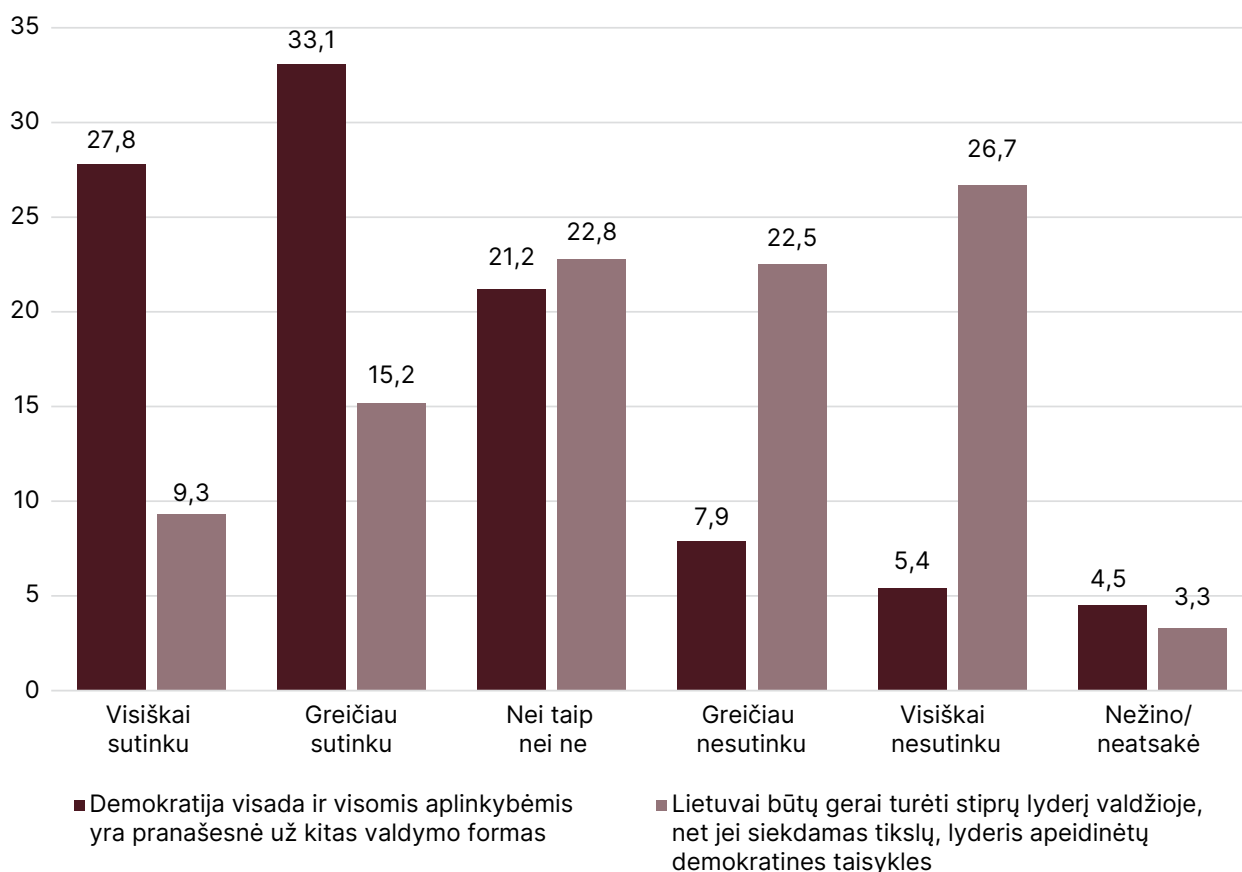
1.8a pav. Demokratijos tvarumo indeksas ir jo sudėtinės dalys: 2022 ir 2023 m. palyginimas

duomenimis. Dėl palyginamumo čia įtrauktas Pasitenkinimo demokratija indeksas, neapimantis naujų klausimų (žr. 1.2 skyrelį). Matyti, kad 2022 ir 2023 m. Demokratijos suvokimo indeksas gerokai lenkia kitus indeksus (82,5 abiejuose tyrimuose), o parama demokratijos gynimui yra šiek tiek didesnė nei teoriškai vidutinė. Pasitikėjimas valstybės institucijomis ir pasitenkinimas demokratija yra problemiškausias sritys – indeksų vertės mažesnės nei teoriškai vidutinės (50). **Demokratijos tvarumo indeksas**, išvestas iš šių keturių sudėtinių dalių, yra **54,4**, t. y. truputį didesnis negu 2022 m. (53,5), tačiau tai nėra reikšmingas skirtumas.

Papildžius Pasitenkinimo demokratija indeksą naujais klausimais (1.8b pav.), situacija esmingai nesikeičia: šio indekso naujosios versijos rezultatas (44,5) panašus į pasitikėjimo valstybės institucijomis indeksą (43,6), tačiau išlieka žemiau teoriškai vidutinės vertės (50). Galutinis **atnaujintas Demokratijos tvarumo indeksas** šiek tiek padidėja iki **55,8**, tačiau tai esmingai sociologinio demokratijos tvarumo vertinimo nekeičia: kaip ir praėjusiais metais, taip ir naujojoje versijoje jis yra truputį daugiau nei patenkinamas.

1.8b pav. Demokratijos tvarumo indeksas ir jo sudėtinės dalys, įtraukiant naują Pasitenkinimo demokratija indekso versiją

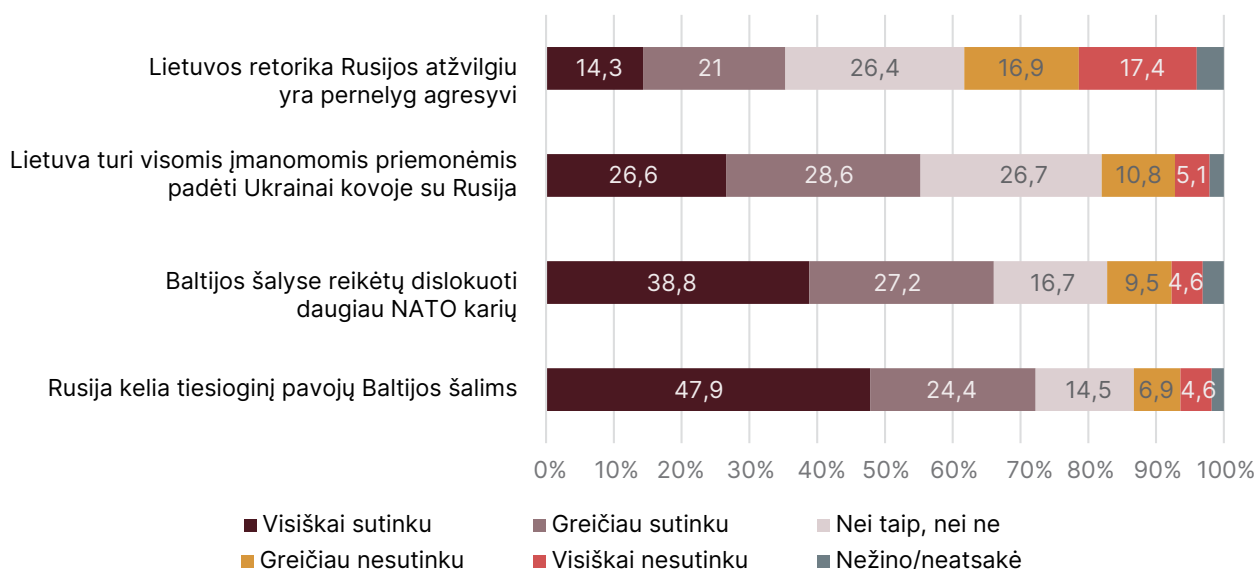
1.9 pav. Lietuvos gyventojų parama stipriam lyderiui ir demokratijai, kaip valdymo formai (proc.)

Apklausoje respondentų buvo paprašyta įvertinti pagal skalę nuo 1 (visiškai sutinku) iki 5 (visiškai nesutinku) dar du teiginius apie demokratiją: pirma, kad demokratija visada ir visomis aplinkybėmis yra pranašesnė už kitas valdymo formas, ir antra, kad Lietuvai būtų gerai turėti stiprų lyderį valdžioje, net jei, siekdamas tikslų, lyderis apeitų demokratines taisykles. Su tuo, kad demokratija yra pranašesnė, sutinka 60,9 proc. (nesutinka 13,3 proc.), o su teiginiu apie stiprų lyderį nesutinka 49,2 proc. (sutinka 24,5 proc.). Šių dviejų rodiklių, rodančių paramą demokratijai, vidurkis yra 55,1 proc. ir atitinka šių metų Demokratijos tvarumo indekso įvertį – tai leidžia papildomai įsitikinti šiame tyrime pristatomo indekso validumu, kurį parodo ir jo sudėtinų dalių stabilumas, lyginant du tyrimus.

II dalis. Autoritarinių valstybių traukos indeksas

2.1 Rusijos grėsmės suvokimas

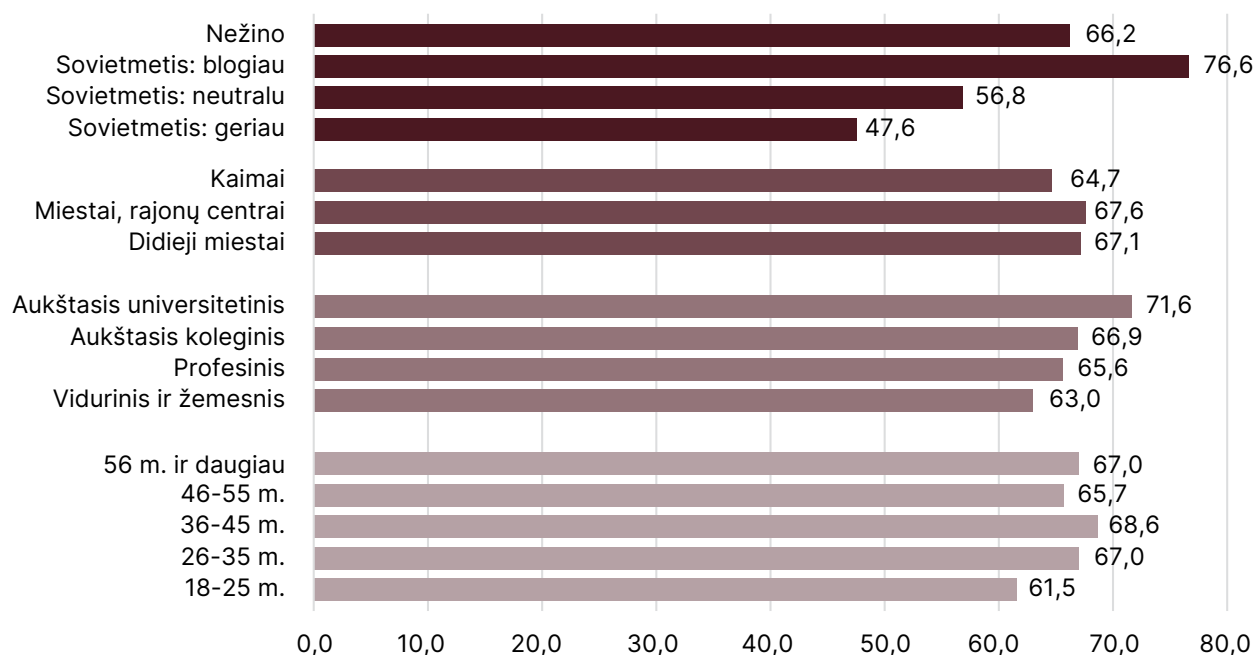
Tai, kaip Lietuvos gyventojai suvokia Rusijos keliamą grėsmę ir vertina atsaką į ją, matavome ir kituose ankstesniuose tyrimuose, ir 2022 m. Demokratijos tvarumo barometre patikrintais rodikliais. Kaip ir praėjusiais metais, respondentų teirautasi, kiek pagal skalę nuo 1 (visiškai sutinka) iki 5 (visiškai nesutinka) jie sutinka su šiais teiginiais: Rusija kelia pavojų Baltijos šalims; Baltijos šalyse reikėtų dislokuoti daugiau NATO karių; Lietuva turėtų visomis priemonėmis padėti Ukrainai; Lietuvos retorika Rusijos atžvilgiu yra pernelyg agresyvi. Sutikimas su pirmais trimis klausimais ir nesutikimas su ketvirtuoju žymi adekvatų Rusijos grėsmės ir kovos su ja supratimą.

2.1 pav. Lietuvos gyventojų Rusijos grėsmės suvokimas, proc.

Gyventojų atsakymų į šiuos teiginius pasiskirstymas pavaizduotas 2.1 pav. Reikia akcentuoti, kad atsakymų pasiskirstymas beveik identiškas praėjusių metų tyrimui: svyravimai yra labai maži ir patenkančys į paklaidos ribas. Absoliuti dauguma gyventojų adekvačiai vertina Rusijos grėsmę, sutinka su didesnio skaičiaus NATO karių dislokavimu, pritaria pagalbai Ukrainai. Vienintelis klausimas, dėl kurio nuomo-

nės vėl yra daugiau išsiskaidžiusios (kaip ir 2022 m. tyrime), yra dėl Lietuvos retorikos Rusijos atžvilgiu. Su atitinkamu teiginiu nesutinka apie 34,3 proc. respondentų. Kita vertus, dominuojančios nuomonės nėra: sutinka irgi panašus skaičius (35,3 proc.), dar 26,4 proc. atsakė „nei taip, nei ne“, 4 proc. neturėjo nuomonės.

2.2 pav. Rusijos grėsmės suvokimo indekso vidurkiaai pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą, amžių ir sovietmečio vertinimą

Iš šių keturių rodiklių sudarėme **Rusijos grėsmės suvokimo indeksą**, kurio reikšmės yra nuo 0 (visiškai nemato Rusijos grėsmės ir neremia veiksmų jai mažinti) iki 100 (visiškas Rusijos grėsmės suvokimas). Šio indekso vertė yra **66,5**, o tai rodo gana stabilų ir adekvatų, nors ir neidealų, Rusijos keliamų grėsmių ir atsako į jas suvokimą visuomenėje. Pokytis nuo 2022 m. (67,2) yra statistiškai nereikšmingas. Papildomai apskaičiavome šio indekso vidurkius pagal pagrindines socialines kategorijas (2.2 pav.). Kaip ir anksčiau, gyvenamoji vieta ir amžius įtakos nedaro, o turintieji aukštąjį universitetinį išsilavinimą labiau suvokia Rusijos grėsmę (indekso vidurkis 71,6) negu turintieji kitokį išsilavinimą. Sovietmečio įtaka vėlgi gerokai didesnė. Blogai vertinančiųjų sovietmetį indekso vidurkis yra net per 29 indekso balus didesnis (76,6) nei vertinančiųjų teigiamai (47,5); gerokai atsilieka ir neutraliųjų kategorija (56,8).

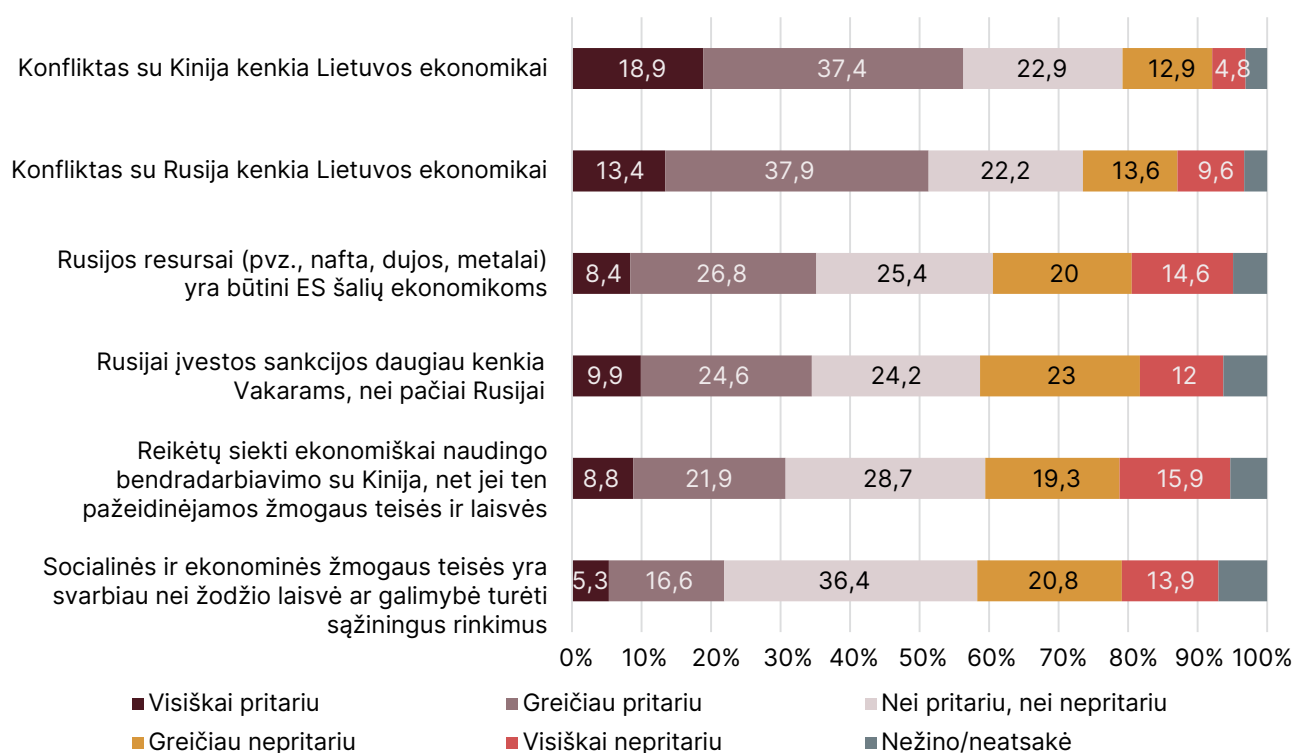
2.2 Atsparumas ekonominiams Rytų naratyvams

Šalia Rusijos grėsmių įvertinimo tirime, ar Lietuvos žmonės yra atsparūs propagandiniams Rusijos ir Kinijos naratyvams. Pirmame Demokratijos tvarumo barometro tyrime pasiteisino sprendimas išskirti šiuos naratyvus į dvi grupes – ekonominius ir politi-

nus. Šie naratyvai apima propagandinius teiginius, kuriais autoritariniai režimai bando įtikinti bendradarbiavimo su jais naudą, sumažinti savo keliamas grėsmes atmesdami priekaištus dėl žmogaus teisių pažeidinėjimų ir permesdami atsakomybę Vakarams. Pirmiau analizuojame ekonominius naratyvus. Respondentams buvo pateikti šeši tipiniai Rusijos ir Kinijos skleidžiami propagandiniai naratyvai, apimantys įvairias ekonomines temas (apie jų teorinį pagrindimą žr. praeitų metų [ataskaitoje](#)). Respondentai buvo paprašyti įvertinti savo sutikimą su šiais propagandiniais naratyvais (apklausoje jie tiesiog apibūdinti kaip „teiginiai apie tarptautinę politiką“) pagal skalę nuo 1 (visiškai pritaria) iki 5 (visiškai nepritaria). Nepritartis traktuojamas kaip atsparumas šiems naratyvams.

Kaip ir praėjusių metų tyrime, atsparumas ekonominiams naratyvams nėra didelis – tikėtina, dėl to, kad daugelis teiginių traktuojami per tikėtinos naudos Lietuvai prizmę, neatsižvelgiant į tarptautinės politikos realijas ir ką demokratijai reikštų gilesnis bendradarbiavimas su autoritarizma „eksportuojančiomis“ valstybėmis. Absoliuti dauguma gyventojų linkę pritari, kad Lietuvos ekonomikai kenkia konfliktai su Kinija (56,3 proc. visiškai pritaria arba greičiau pritaria) ir Rusija (51,3 proc.). Tiesa, pritariančiųjų tam Rusijos atveju sumažėjo 7 proc. punktais – taip galėjo atsitikti dėl mažesnio energijos kainų aktualumo. Bet kokiu atveju parama šiam teiginiui išlieka gana didelė.

Atsakymai į kitus klausimus, kaip ir 2022 m. apklausoje, nerodo dominuojančios nuomonės. Prita-

2.3 pav. Lietuvos gyventojų pritarimas Rusijos ir Kinijos ekonominiams naratyvams, proc.

riančių teiginiui, kad Rusijos išteklių būtini ES šalių ekonomikoms, respondentų skaičius (35,2 proc.) panašus kaip ir nepritariančių (34,6 proc.). Atitinkamai teiginiui, kad Rusijai įvestos sankcijos kenkia Vakarams, pritaria panašus skaičius žmonių (34,5 proc.), kaip ir tam prieštarauja (35 proc.). Statistiškai reikšmingai nesiskiria ir skaičius žmonių, kurie linkę nepritarti bendradarbiavimui su Kinija, turint galvoje, kad

ten pažeidinėjamos žmonių teisės (35,2 proc.), nuo linkusių pritari (30,7 proc.). Vis dėlto kai užduodamas apibendrintas klausimas apie tai, ar socialinės ir ekonominės žmogaus teisės svarbiau nei žodžio laisvė ir galimybė turėti sąžiningus rinkimus, neminint konkrečios valstybės, daugiau gyventojų (34,7 proc.) tam nepritaria, nei pritaria (21,9 proc.). Tiesa, pritarimas šiam teiginiui per metus išaugo apie 6,2 proc.

Siekdami geriau išsiaiškinti, ar tikrai už tokių žmonių pažiūrų slypi palankus požiūris į bendradarbiavimą su autoritariniais režimais demokratijos sąskaita, papildomai atlikome apklausos eksperimentą. Respondentai atsitiktinai buvo padalyti į dvi grupes po 508 ir 509. Abiem grupėms uždavėme identišką klausimą, o vienintelis skirtumas buvo tai, kad vienoje grupėje buvo klausama apie bendradarbiavimą su demokratine valstybe, o kitoje – su autoritarine. Palyginti su 2022 m., klausimo formulotė buvo patikslinta, nuo 100 iki 1000 padidinant hipotetinių darbo vietų skaičių: *Sakykite, kad Lietuva ruošiasi stiprinti ekonominį bendradarbiavimą su autoritarine / demokratine valstybe. Tarkime, dėl to Lietuvoje būtų sukurta papildomas 1000 darbo vietų ir toje autoritarinėje / demokratinėje šalyje būtų sukurta taip pat papildomas 1000 darbo vietų. Kiek Jūs pritarumėte tokiam bendradarbiavimui?* Respondentų atsakymų pasiskirstymo procentas pateikiamas 2.1 lentelėje.

Eksperimento rezultatai, kaip ir 2022 m. tyrime, rodo didelius skirtumus demokratijos naudai. Pakeitus vieninte-

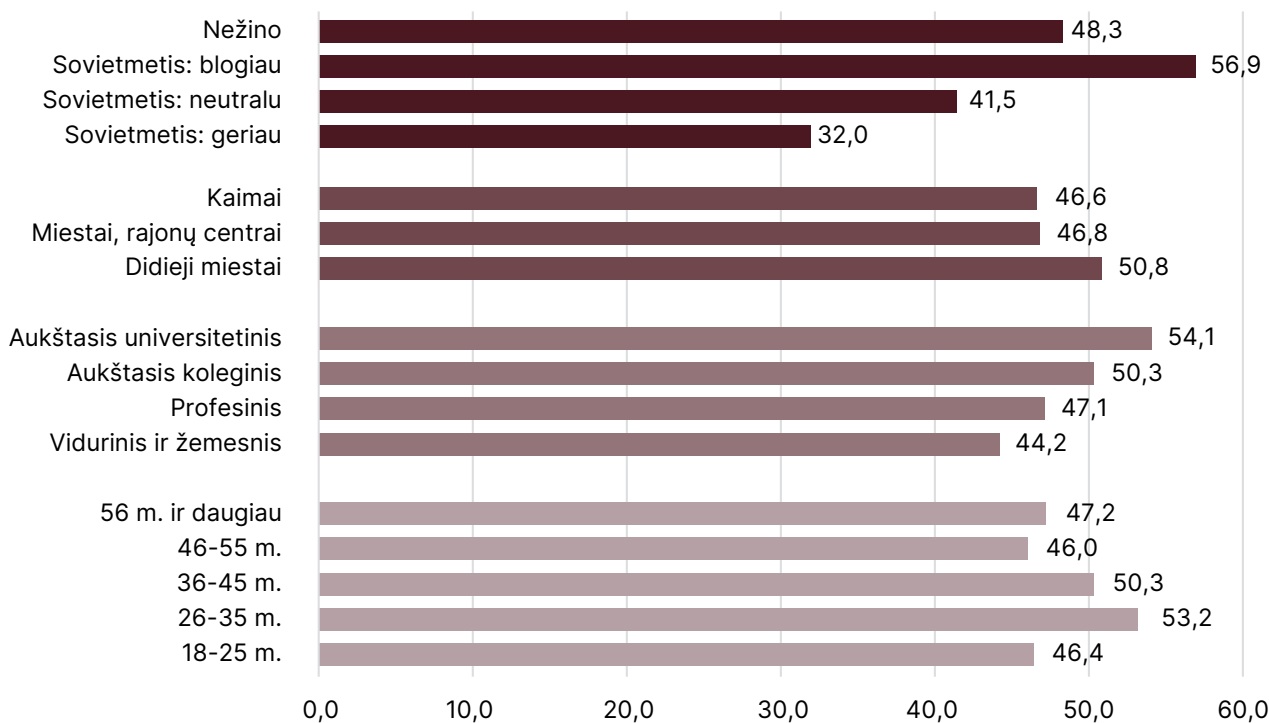
lę sąlygą (režimą), žmonės yra kur kas labiau linkę remti bendradarbiavimą, kuris būtų vienodai naudingas abiem šalims, būtent su demokratine valstybe nei su autoritarine. Absoliuti dauguma gyventojų pritarė bendradarbiavimui su demokratine valstybe (82 proc.), tik mažuma – su autoritarine (28,3 proc.). Skirtumai tarp atsakymų „labai pritarčiau“ yra 36,6 proc. punkto demokratijos naudai, o „greičiau pritarčiau“ – 17,1 proc. punkto. Atitinkamai bendradarbiavimui su autoritarine valstybe greičiau nepritarė 22,8 proc. punkto daugiau, o visiškai nepritarė 26,3 proc. punkto daugiau respondentų nei bendradarbiavimui su demokratine valstybe. Taigi, nors atsakymai į klausimus apie Rusijos ir Kinijos naratyvus gali kelti nerimą, iš šio eksperimento akivaizdu, kad Lietuvos gyventojai aiškų prioritetą visgi teikia bendradarbiavimui su demokratinėmis šalimis. Reikia pakartoti ankstesniame tyrime suformuluotą praktinę implikaciją dėl institucijų komunikavimo apie santykius su Rusija ir Kinija – turime nuolat pabrėžti, kad tai yra autoritariniai režimai, o Lietuva renkasi demokratinę valstybę aplinką ir ekonominius santykius su jomis.

2.1 lentelė. Pritarimas bendradarbiavimui su autoritarine ar demokratine valstybe (proc.): apklausos eksperimento rezultatai

	Demokratinė	Autoritarinė	Skirtumas
Labai pritarčiau	40,7	4,1	36,6
Greičiau pritarčiau	41,3	24,2	17,1
Greičiau nepritarčiau	6,9	29,7	-22,8
Visiškai nepritarčiau	3	29,3	-26,3
Neatsakė	7,7	12	-4,3
Nežino	0,4	0,8	-0,4

Iš 2.3 pav. pateiktų šešių klausimų apie ekonominius Rusijos ir Kinijos naratyvus sudarėme **Atsparumo autoritarizmo ekonominei traukai indeksą**, kurio reikšmės yra tarp 0 (visiška trauka ir nepritarimas naratyvams) iki 100 (visiškas atsparumas ir nepritarimas naratyvams). **Šio indekso vertė yra 48,5** – truputį daugiau nei 2022 m. (47), tačiau tai nėra statistiškai reikšmingas skirtumas. Lietuvos gyventojai ekonominiu požiūriu išlieka „pilkojoje zonoje“ – jie nėra aiškiai apsisprendę, pritari Kinijos ir Rusijos ekonominiams naratyvams ar juos atmesti. 2.4 pav.

pateikiami indekso vidurkiai pagal socialines kategorijas. Skirtumai pagal gyvenamąją vietą ir amžių yra statistiškai nereikšmingi. Turintys universitetinį aukštąjį išsilavinimą asmenys yra atsparesni ekonominei autoritarizmo traukai. Didžiausi skirtumai vėl fiksuojami sovietmečio dimensijoje. Blogai vertinantys sovietmetį respondentai yra labiau linkę į atsparumą (indekso vidurkis 56,9), o štai vertinantys neutraliai (41,5) ir gerai (32) aiškiai patenka į autoritarizmo traukos zoną. Šie skirtumai yra didesni nei pagal bet kurią kitą sociodemografinę savybę.

2.4 pav. Atsparumo autoritarizmo ekonominei traukai indekso vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą, amžių ir sovietmečio vertinimą

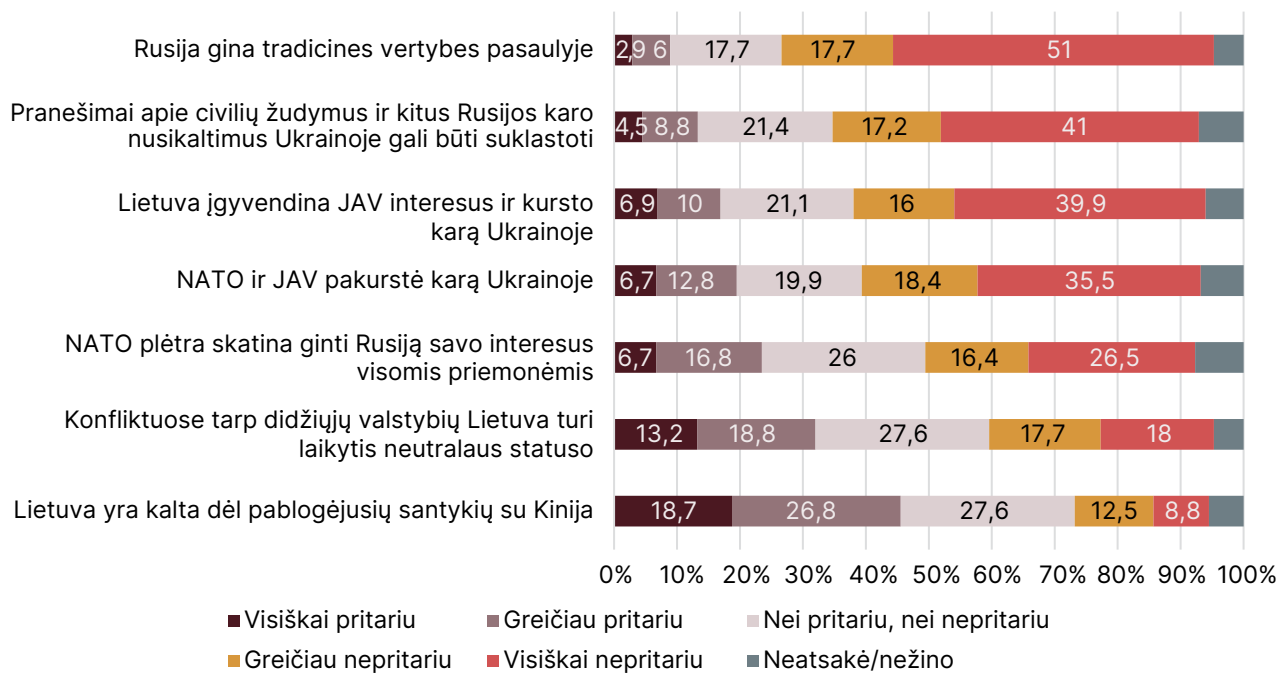
2.3 Atsparumas politiniams Rytų naratyvams

Kaip ir praėjusiais metais, atsparumą politiniams Rytų naratyvams tikrinome septyniais teiginiais, kuriuos galima suskirstyti į kelias papildomas grupes. Pirma, tikrinome, kiek respondentų pritaria Rusijos skleidžiamiems melams apie karą prieš Ukrainą – kad jį pakurstė NATO ir JAV, kad Rusijos karo nusikaltimai (Bučos žudynės) gali būti suklastoti, kad Lietuva įgyvendina JAV interesus ir kursto karą Ukrainoje. Antra, prašėme įvertinti bendresnius naratyvus apie Rusijos vaidmenį tarptautinėje politikoje – kiek sutinka su tuo, kad Rusija gina tradicines vertybes pasaulyje ir kad NATO plėtra skatina Rusiją ginti savo interesus visomis priemonėmis. Galiausiai patikrinome ir tuos naratyvus, kurie susiję su Lietuvos vaidmeniu: kiek pritaria, kad Lietuva kalta dėl konflikto su Kinija ir kad konfliktuose tarp didžiųjų valstybių Lietuva turi laikytis neutralaus statuso. Teiginius respondentai įvertino pagal skalę nuo 1 (visiškai pritaria) iki 5 (visiškai nepritaria). Neprita-

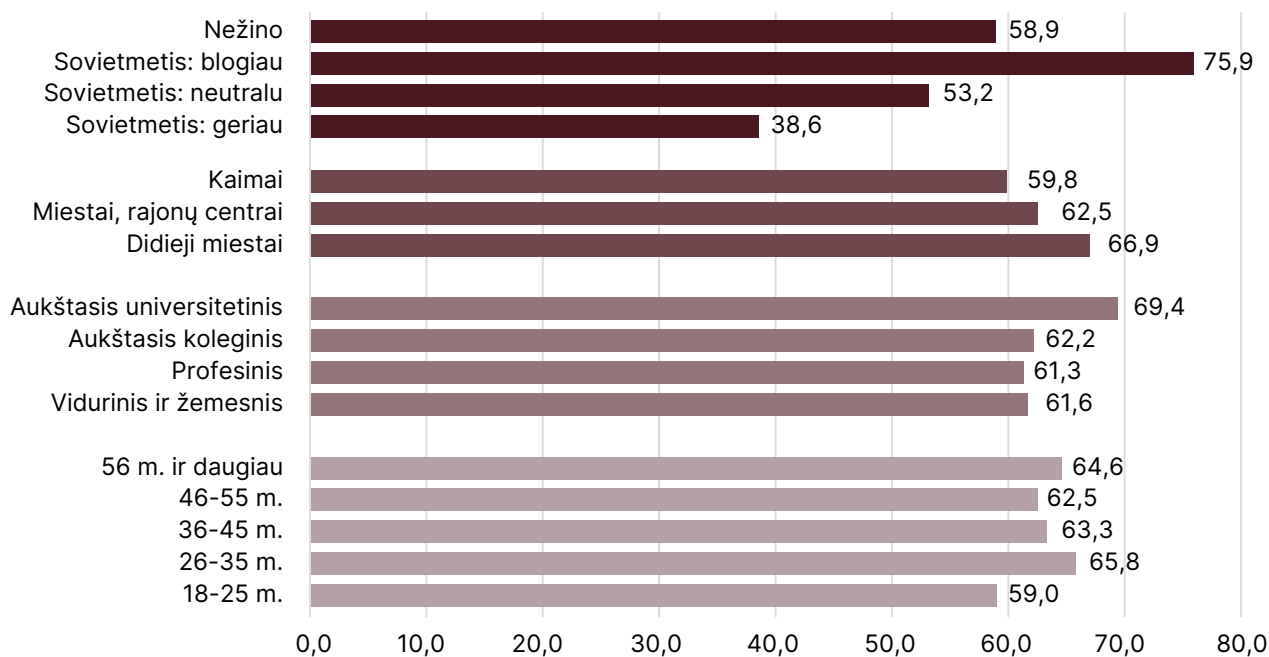
rimas jiems traktuojamas kaip atsparumas naratyvams. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pa-vaizduotas 2.5 pav.

Kaip ir 2022 m. tyrime, atsparumas politiniams propagandos naratyvams yra didesnis nei ekonominiams. Vienintelis teiginys, kuriam tenka gerokai daugiau pritarimo, yra susijęs su Kinija – apie 45,3 proc. gyventojų pritaria, kad dėl pablogėjusių santykių su Kinija yra kalta Lietuva. Vis dėlto reikia pažymėti, kad ir šis skaičius yra reikšmingai sumažėjęs – 2022 m. taip teigė 56,3 proc. respondentų.

Apie tris penktadalius ar daugiau respondentų nepritaria (visiškai nepritaria ir greičiau nepritaria), kad Rusija gina tradicines vertybes pasaulyje (69 proc.) ir kad pranešimai apie Rusijos nusikaltimus gali būti suklastoti (58 proc.). Taip pat daugiau nei pusė nemano, kad Lietuva įgyvendina JAV interesus ir kursto karą Ukrainoje (56 proc.) ir kad karą pakurstė NATO ir JAV (54 proc.). Vertinant teiginį apie tai, kad NATO plėtra skatina Rusiją ginti savo interesus, nėra nepritariančiųjų daugumos (iš viso 43 proc.), tačiau jų vis tiek yra gerokai daugiau nei pritariančiųjų (23,5 proc.). Atsakymai į tai, ar Lietuva turi laikytis neutralaus statuso, pagal pritarimą (32 proc.) ir nepritarimą (36 proc.) pasiskirstę vienodai. Visi šie rodikliai beveik identiški tiems, kuriuos fiksavome 2022 m. tyrime.

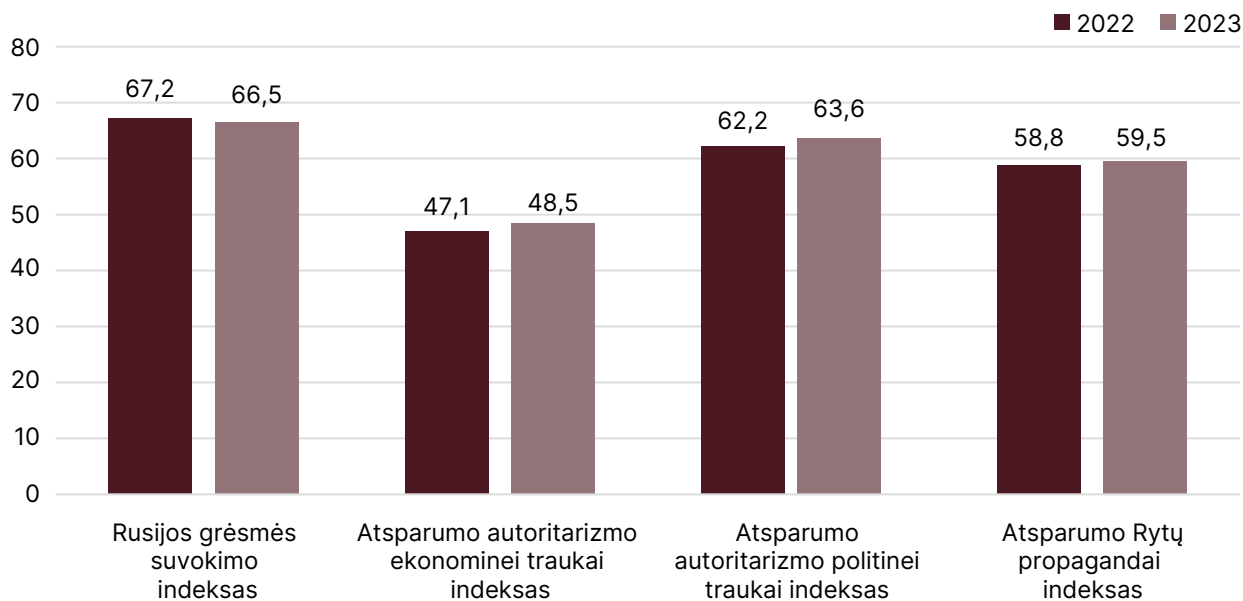
2.5 pav. Lietuvos gyventojų pritarimas Rusijos ir Kinijos politiniams naratyvams, proc.

2.6 pav. Atsparumo autoritarizmo politinei traukai indekso vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą, amžių ir sovietmečio vertinimą

Iš šių septynių teiginių išvedėme **Politinės autoritarizmo traukos indeksą**, kurio reikšmės yra nuo 0 (visiška trauka ir pritarimas naratyvams) iki 100 (visiškas atsparumas ir nepritarimas naratyvams). **Indekso vidurkis šių metų apklausoje yra 63,6**, o tai patvirtina didesnę nei teoriškai vidutinę atsparumą, panašų į fiksuotą ir praėjusiais metais (62,2).

Indekso vidurkiai pagal socialines savybes pateikti 2.6 pav. Amžius nedaro įtakos, tačiau matome statistiškai reikšmingų skirtumų pagal gyvenamąją vietą ir išsilavinimą: didmiesčių gyventojai (indekso vidurkis 66,9) ir turintieji universitetinį išsilavinimą (69,4) yra atsparesni politinei autoritarizmo traukai. Visgi sovietmečio įtaka – vėlgi gerokai didesnė. Žmonės,

2.7 pav. Atsparumo Rytų propagandai indeksas ir jo sudėtinės dalys 2022 ir 2023 m.

kurie sovietmetį vertina blogai, yra išskirtinai atsparūs politiniams naratyvams: jų indekso vidurkis – 75,9. Kuo labiau šioje takoskyroje gerėja sovietmečio vertinimas, tuo smarkiau krenta ir indekso vidurkis: sovietmetį vertinantys neutraliai respondentai pasižymi vidutiniu atsparumu (53,2), o tie, kurie sovietmetį vertina pozityviai, jau yra politinėje autoritarizmo traukos zonoje (38,6).

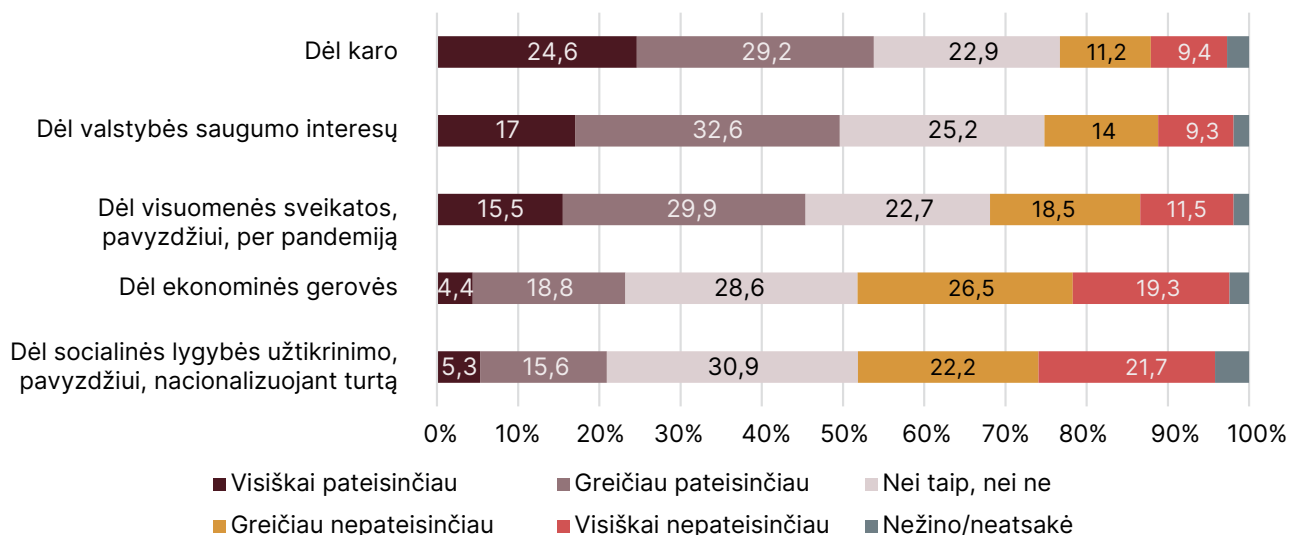
Pagal tris šioje dalyje aptartus indeksus matuojamos skirtingos demokratijos tvarumo dimensijos: Rusijos grėsmių suvokimas ir atsparumas ekonominiams ir politiniams autoritarinių Rytų valstybių (Rusijos ir Kinijos naratyvams). Šių indeksų vidutinės vertės, nustatytos per apklausą, pateiktos 2.7 pav., jas lyginant su 2022 m. rezultatais. Atsparumas Rytų propagandai reikšmingai nesikeitė. Kaip ir praėjusiame tyrime, taip ir šiame Ekonominės autoritarizmo traukos indeksas (48,5) atsilieka nuo kitų ir atitinkamai sumažina bendrą Atsparumo Rytų propagandai indeksą (59,5), kurį išvedėme kaip vidurkį iš šių trijų rodiklių. Taigi, visuomenė išlieka daugiau nei vidutiniškai atspari propagandos naratyvams, tačiau silpnoji atsparumo pusė – ekonominė propaganda.

III. Kiti klausimai

3.1 Parama demokratijos apribojimams

Apklausoje papildomai klausėme, kokiose situacijose respondentai pritarę žmogaus teisių ir laisvių demokratijoje, kaip antai žodžio, minties, laisvų rinkimų, susibūrimų, suvaržymams. Šių rodiklių neįtraukiame į Demokratijos tvarumo indeksą, nes jie nurodo ypatingas situacijas, kuriose tam tikros teisės (pavyzdžiui, susibūrimų) gali laikinai būti apribojamos neišvengiamai: per pandemiją, karą, nepaprastą padėtį ir pan. Taigi teigiami atsakymai nebūtinai reikš gyventojų antidemokratinę nuostatą, tačiau tai gali būti svarbu vertinant gyventojų pritarimą ar nepritarimą valdžios sprendimams ir protesto potencialą kritinėse situacijose.

3.1 pav. pateikiami gyventojų atsakymų procentai pagal konkrečią situaciją. Kaip ir 2022 m., šių metų tyrime demokratinių teisių suvaržymas daugiausia būtų pateisinamas (atsakymai „visiškai pateisinčiau“ ir „greičiau pateisinčiau“) dėl karo (53,8 proc.) ir valstybės saugumo (49,6 proc.). Didelė dalis respondentų (45,4 proc.) pateisintų suvaržymus dėl visuomenės sveikatos. Visgi, kaip ir 2022 m., tik mažuma respondentų palaikytų apribojimus dėl ekonominės gerovės ir dėl socialinės lygybės užtikrinimo. Be to,

3.1 pav. Kiek Lietuvos gyventojai pateisintų demokratijos suvaržymus, proc.

palaikymas šių situacijų suvaržymams sumažėjo atitinkamai 5,9 proc. (ekonominės gerovės) ir 6,2 proc. (socialinės lygybės užtikrinimo) punktu. Kadangi šie pokyčiai yra artimi statistinio reikšmingumo ribai, jie kol kas nerodo reikšmingos tendencijos.

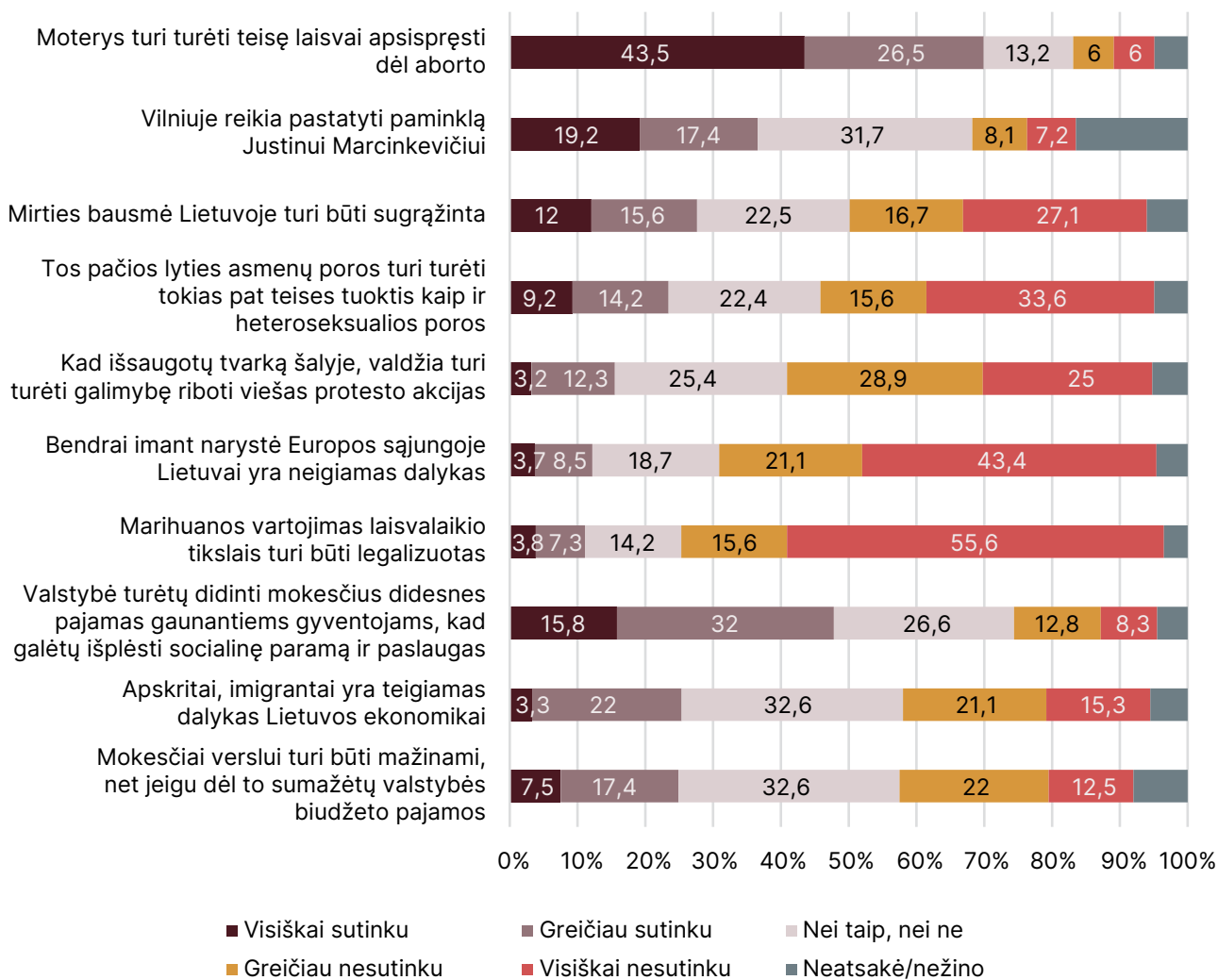
3.2 Vertybiniai klausimai

Apklausoje taip pat buvo tiriamas su socialiniais ir ekonominiais reikalais susijusios Lietuvos gyventojų vertybės, aktualios demokratinėse diskusijose. Šįmet šiuos klausimus papildėme naujais, kurie tapo aktualūs pastaruoju metu: respondentų teiravomės apie imigraciją ir paminklą Justinui Marcinkevičiui.

Kalbant apie ekonomiką, reikšmingai daugiau gyventojų visiškai sutinka ir greičiau sutinka (47,8 proc.) nei nesutinka (21,1 proc.), kad valstybė didintų mokesčius didesnes pajamas gaunantiems gyventojams, kad galėtų išplėsti socialines paslaugas. Daugiau žmonių prieštarauja (34,5 proc.) nei sutinka (24,9 proc.) su tuo, kad mokesčiai verslui būtų mažinami, jeigu nuo to sumažėtų valstybės biudžeto pajamos. Sutinkančiųjų skaičius per metus sumažėjo 6 proc. punktais. Šis pokytis gali būti atsitiktinis, bet taip pat gali rodyti didėjantį viešosios erdvės diskusijų apie gerovės valstybės institucijas ir valstybės finansus aktualumą.

Klausimuose apie Lietuvos gyventojų liberalumą (konservatyvumą) esminių pokyčių nėra. Kaip ir 2022 m., didelė dauguma respondentų (70 proc.) sutinka su moterų teise į abortą, taip pat maždaug pusė (53,9 proc.) nesutinka su protesto akcijų ribojimu dėl tvarkos. Kalbant apie mirties bausmės palaikymą, palaikymas jai nėra didelis, bet skirtumas tarp liberalių ir konservatyvių nuostatų čia jau mažesnis: sutinka 27,6 proc., o nesutinka 43,8 proc. Galiausiai dėl tos pačios lyties santuokų ir marihuanos legalizavimo dauguma respondentų dažniau yra linkę palaikyti konservatyvesnes nuostatas: 49,2 proc. nesutinka, kad tos pačios lyties asmenų poros turi turėti tokias pat teises tuoktis kaip ir heteroseksualios poros, o visiškai sutinka ir greičiau sutinka 23,4 proc. Paramos marihuanos legalizavimui yra dar mažiau (11,1 proc.).

Visuomenė neturi aiškios nuomonės dėl paminklo Justinui Marcinkevičiui: sutinka 36,6 proc., nesutinka 16,3 proc., tačiau net 31,7 proc. sako „nei taip, nei ne“ ir dar 16,5 proc. nežino, kaip atsakyti (didžiausias nežinančiųjų skaičius tarp visų šių klausimų). Panaši situacija yra dėl imigracijos: 25,3 proc. sutinka su jos teigiamu poveikiu Lietuvos ekonomikai, nesutinka 36,5 proc., dar 32,6 proc. sako „nei taip, nei ne“.

3.2 pav. Lietuvos gyventojų socialinės ir ekonominės vertybės, proc.

Apibendrinimas

Pakartotinis Demokratijos tvarumo barometro tyrimas parodė, kad pirmajame tyrime fiksuoti rezultatai nebuvo atsitiktiniai. Mūsų šalyje liberalios demokratijos elementų suvokimas ir parama demokratijai išlieka aukšto lygio. Taip pat gyventojai yra daugiau nei vidutiniškai linkę ginti demokratiją protestuose (arba tokiems protestams pritarti). Vis dėlto, kaip ir anksčiau, silpnoji demokratijos tvarumo pusė yra pasitikėjimas valstybės institucijomis ir pasitenkinimas demokratijos veikimu. Įtraukę naujų pasitenkinimo demokratija rodiklių pamatėme, kad gyventojai yra labiau patenkinti procedūriniais demokratijos aspektais (rinkimai, žodžio laisvė, partijų konkurencija) negu demokratinę valdžios institucijų atliepumu (piliečių įtraukimas, kova su korupcija, dėmesys paprastiems žmonėms ir kt.). Visgi net ir šių rodiklių įtraukimas

galiausiai rodo, kad pasitenkinimas demokratija yra žemiau vidutinio. Šis nepasitenkinimas ir kartu nepasitikėjimas institucijomis (ypač politinėmis – Vyriausybe, partijomis, Seimu) išlieka pažeidžiamos mūsų demokratijos vietas.

Tyrimas taip pat patvirtino 2022 m. išvadą, kad Lietuvos gyventojai adekvačiai suvokia Rusijos grėsmę, reikiamus atsakus į ją ir yra palyginti atsparūs Rytų politiniams naratyvams – pavyzdžiui, absoliuti dauguma gyventojų nesutinka, kad NATO kursto karą Ukrainoje, Rusija gina tradicines vertybes pasaulyje ir t. t. Silpnoji vieta tebėra atsparumas ekonominiams naratyvams, kuriuose akcentuojami ekonominiai paradimai dėl suprastėjusių santykių su Rusija ir Kinija, – ji vėl labai išryškėja balais vertinant teiginius, kad tai kenkia Lietuvos ekonomikai (su tuo sutinka apie pusę ir daugiau respondentų). Kita vertus, pakartoję apklausos eksperimentą vėl pamatėme, kad,

nejvardijant konkrečių valstybių, gyventojai gerokai labiau linkę remti ekonominį bendradarbiavimą su demokratine valstybe negu su autoritarine. Tai nuteikia pozityviai: kaip laikėme, taip ir toliau save aiškiai laikome demokratinio pasaulio dalimi ir ten orientuojamės, nepaisant dalies pragmatinių nuostatų, kalbant apie santykius su Kinija ir Rusija.

Papildoma indeksų analizė pagal gyventojų socio-demografines savybes parodė, kad sociologinis demokratijos tvarumas ir ypač atsparumas Rytų propagandai stipriausiai koreliuoja su sovietmečio vertinimu. Šio veiksnio įtaka skirtumams tarp indeksų yra gerokai didesnė nei išsilavinimo ar gyvenamosios vietos ir amžiaus. Ilguoju laikotarpiu tai nuteikia pozityviai – labiau tolstant nuo sovietmečio ir daugėjant gyventojų, kurie politiškai ir socialiai formavosi nepriklausomoje, demokratiškoje ir stabilioje valstybėje, visuomenės atsparumas ir parama demokratinėms vertybėms turi didėti. Kita vertus, tai rodo, kad reikia ir toliau skirti dėmesio objektyviai Lietuvos valstybės sėkmės istorijai.

Šaltiniai

1. Ramonaitė, A. 2020. „Mapping the political space in Lithuania: the discrepancy between party elites and party supporters“. *Journal of Baltic Studies* 51(4): 477–496.
2. Rytų Europos studijų centras. 2017. Rusijos propaganda: analizė, įvertinimas, rekomendacijos. Vilnius: Rytų Europos studijų centras.
3. Ramonaitė, A., Jastramskis, M., Kavaliauskaitė, J., Nevinskaitė, L., Žiliukaitė, R. 2014. Kaip renkasi Lietuvos rinkėjai? Idėjos, interesai ir įvaizdžiai politikoje. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
4. V-Dem. 2023. Democracy Report 2023. Defiance in the Face of Autocratization. University of Gothenburg: V-Dem Institute. <<https://www.v-dem.net/publications/democracy-reports/>>.